

Obsah:

1. Úvod.....	1
1.1 Zadání úlohy.....	2
1.2 Redukované věty v portugalštině a polovětné vazby v češtině.....	4
2. Nefinitní tvary v portugalštině.....	9
2.1 Infinitiv.....	9
2.2 Gerundium.....	14
2.3 Participium.....	17
3. REDUKOVANÉ VAZBY.....	22
3.1 Metoda.....	22
3.1.1 Polovětné vazby substantivní.....	23
3.1.2 Polovětné vazby adjektivní.....	27
3.1.3 Polovětné vazby adverbciální.....	30
3.1.4 Polovětné vazby ustálené.....	40
3.2 Polovětné vazby a jejich podmět.....	45
3.2.1 Vazba s infinitivem.....	45
3.2.2 Vazba s participiem.....	49
3.2.3 Vazba s gerundiem.....	50
3.2.4 Poznatky.....	52
4. Závěr.....	65
RESUMO.....	67
BIBLIOGRAFIE.....	71

1. Úvod

Téma polovětných struktur jsem promýšlela již delší dobu a po zralé úvaze jsem je zvolila. S touto problematikou jsem se setkala při svých překladech z portugalštiny (ale i z jiných románských jazyků) do češtiny, v nichž jsem se musela vypořádat s velkým počtem redukovaných vět, které bylo často velmi složité převést do češtiny tak, aby z nich nečišel jejich románský základ. Vzhledem k tomu, že čeština neužívá v takové míře jako portugalština těchto jazykových prostředků, jsem si uvědomila, že pro správné přeložení textu je potřeba dostatečně pochopit syntaktickou funkci daného redukovaného slovesného tvaru a z této funkce pak při další práci vycházet. To bylo tedy hlavním důvodem k tomu, abych se hlouběji začala věnovat tomuto tématu.

Dalším signálem byl pro mne také rozhovor s panem docentem Pelánem o jedné literární konferenci, týkající se české a francouzské literatury, která proběhla ve Francii. Naše média o konferenci a názorech tohoto našeho literárního historika napsala krátký článek, ve kterém dosti kritizovala Pelánovo vyjádření o jisté „těžkopádnosti“ češtiny. Později, při zkoušce z italské literatury, jsme se na téma tohoto kritizovaného prohlášení dostali. Z toho, co mi pan docent řekl, jsem pochopila, že se ono vyjádření týkalo právě těžkostí při překladu (i) nefinitních tvarů z románských jazyků do češtiny.

V portugalštině se v redukovaných větách používají tři nefinitní tvary sloves – infinitiv, gerundium (přechodník) a participium. Tyto tvary zná i čeština, jejich použití však v našem jazyce působí kolikrát archaicky, nehledě k tomu, že například tvoření českého přechodníku je oproti portugalštině dosti složité. Češi v něm proto cešlkem často, při snaze o prokázání své jazykové způsobilosti, chybují. Zajímavý je i pohled portugalské a české lingvistiky na toto téma. V portugalštině je sice užívání nefinitních tvarů natolik organickou částí každodenní promluvy běžných Portugalců, ale mezi tamními jazykovědci neexistuje shoda v terminologii ba ani v přístupu k této otázce. Důkazem tohoto tvrzení nechť jsou slova Evanilda Bechary v poznámce o konceptu redukovaných vět:

Dentro e fora da gramática portuguesa tem sido muito diversificado o conceito de oração reduzida. A opinião mais generalizada, partindo da ideia de que o que caracteriza a relação predicativa é a presença de verbo da forma finita, é que a construção com verbo nas formas nominais (infinitivo, gerúndio e particípio) não constitui oração, e, neste caso, é uma subunidade da oração, um termo dela, quase sempre como um adjunto adnominal ou adverbial. /.../

Outros autores, nestas últimas construções, dão estatuto de orações à parte (nem sempre usando a nomenclatura „reduzida“) ...

Výmluvý je i fakt, že kapitolu nazývá „As Chamadas orações reduzidas“.

Stejná situace je, jak jsem při hledání českých pramenů shledala, i mezi českými lingvisty, když výsledky jejich bádání nevedly, jak uvidíme v kapitole *Redukované věty v češtině a portugalštině*, prozatím ke shodě.

1.1 Zadání úlohy

Téma naší diplomové práce se zabývá polovětnými strukturami v portugalštině. Cílem bude důkladné prozkoumání těchto prostředků, zjistit možnosti jejich užití a případné možnosti, kdy jejich užití není možné. Práce je rozdělena do čtyř kapitol, z nichž první dvě jsou teoretického charakteru a v závěru třetí části se dostane na poznatky, které jsme vyvodili.

Nejdříve se v první části pokusíme sestavit přehled teoretických názorů na toto téma, a to jak z českých tak i z portugalštiných pramenů. Zjistíme neustálenost terminologie (hlavně v prostředí české lingvistiky) způsobenou častou nepřirozeností tohoto jazykového prostředku v současné češtině.

Následovat bude část pojednávající o portugalštiných nefinitních tvarech ze syntaktického hlediska a dále pak kapitola věnovaná všem druhům redukovaných vět v portugalštině. V těchto dvou teoretických částech budeme vycházet z portugalštiných zdrojů, ponejvíce z Becharovy *Moderna Gramática*

Portuguesa. Důvodem tohoto vymezení je fakt, že se tento autor jako jeden z mála věnuje komplexně tomuto tématu v jedné části svého díla. Další prací, dostupnou v českém prostředí a která probírá tuto problematiku v jedné kapitole, je *Nova Gramática do Português Contemporâneo* od autorské dvojice Celso Cunha a Lindley Cintra. Oproti tomu například sborník univerzitního kolektivu *Gramática da Língua Portuguesa* se redukováným větám věnuje v rámci vedlejších vět.

Jelikož si naše diplomová práce nenárokují objevení nějaké prozatím neprobádané oblasti této problematiky, spokojí se s již zavedenými metodami práce. Budeme se snažit nahradit existující příklady, uvedené v Becharově gramatice, vlastními příklady. Na několika místech si nicméně dovolíme rozšířit práci o některé své poznatky. Budeme se snažit vysvětlit některá fakta a nespokojit se s již existujícím vysvětlením.

Důležitou a nedílnou součástí práce bude námi vypracovaný korpus sestavený z rozboru literárních děl a z denního tisku. Žurnalistický styl totiž považujeme za svým způsobem velmi důležitého „svědka“ jazykové situace. Pro aplikaci teoretických vývodů jsme vybrali knihy portugalsky píšících spisovatelů dvacátého století¹ a dále deníky *Diário de Notícias* a *Público*. Tyto ukázky budeme organicky začleňovat do teoretické části.²

V poslední, praktické, části vypracujeme na základě četby a rozboru výše uvedené literatury shrnující přehled použitých jazykových prostředků odlišujících věty redukované od vět explicitních. Dalším bodem této poslední praktické části naší diplomové práce bude celkový počet redukováných vět v daných textech a vyvodit z těchto matematických výpočtů určité obecné závěry.

¹ Couto, M. *Na berma de nenhuma estrada*. Lisboa: Caminho, 2003.

Couto, M. *Vinte e Zinco*. Lisboa: Caminho, 1999.

Pires, J. C. *O Delfim*. Lisboa: Moares Editores: 1978.

Pires, J. C. *O hóspede de Job*. Lisboa: O Jornal, 1983.

² K příkladům budeme uvádět bibliografický údaj v podobě – (Couto 2003: číslo stránky) nebo (Público datum).

1.2 Redukované věty v portugalštině a polovětné vazby v češtině

Charakteristickým rysem pro sloveso je jeho predikační schopnost. Tato vlastnost, kterou se vyčleňuje od všech ostatních slovních druhů, mu umožňuje nejširší uplatnění zejména v syntaktickém plánu.

Sloveso v určitém (finitním) tvaru tvoří základ každé jednoduché věty (pokud se nejedná o větu nominální) tím, že zde plní funkci predikátu a vyjadřuje tak realizaci hlavního/primárního děje.

Vedle hlavního děje může být v souvětí realizován ještě děj vedlejší (sekundární), k jehož vyjádření slouží tzv. druhé sloveso. Pokud je toto sloveso zachováno ve tvaru určitém (vyjadřuje osobu, číslo, čas, způsob a rod), vytváří ve vztahu k hlavní větě s primárním slovesem buď větu souřadnou (koordinativní) nebo podřadnou (subordinativní).

Pro vyjádření vedlejšího děje lze však často použít i slovesných tvarů neurčitých (nefinitních) – infinitivu, gerundia nebo participia, které bývají souhrnně nazývány *kondenzory*³.

Např.:

- *Seus olhos escuros, que me deixaste **para eu puxar** o lustro, andam nos olhos de nós ambas.* (Couto 2003: 106)
- *Mas o Engeneiro não estava morto. Nem então, **passeando** comigo, nem agora, noite alta, **bebendo** num bar da estrada.* (Pires 1978: 327)
- ***Levada** para essa solidão, a moça perderia contacto com a mesmo que mínima humanidade.* (Couto 2003: 176)

Tyto syntaktické útvary překračují rámec běžných větných členů a vytvářejí určitou paralelu k větám vedlejšími s tím rozdílem, že predikaci nevyjadřují explicitně, nýbrž implicitně. V. Mathesius pro ně zavádí termín *polovětné vazby*, které

³ Termín kondenzor zavedli, viz Havránek, B. a Trost, P. *Otázky slovanské syntaxe*. Praha: 1962, s. 297, 307.

charakterizuje jako „nevětnou predikaci“. Na tuto definici navazuje V. Hrabě, který polovětné vazby chápe jako „druhé, a to nevětné a nefinitní, predikační syntagma ve větě jednoduché, funkčně synonymní větě vedlejší, do něhož není predikace vnášena zevně.“⁴ Výstižně definuje komplexní kondenzaci i J. Vachek, a to jako „zavedení nominálního prvku nebo fráze (kondenzoru) do věty, což jí umožní obejít se bez hypotakticky nebo paratakticky uspořádané věty, jejíž použití by jinak bylo nevyhnutelné“⁵. Použitím kondenzoru se tedy vyhneme povinnosti vyjádřit spojky a gramatické morfémy jejichž nositelem je slovesný tvar určitý. Výjimkou je přičestí minulé, které se v určitých případech shoduje s podmětem v rodě a čísle.

V jazycích flexivních, mezi něž patří i čeština, však nominální tvary slovesné nejsou dostatečně vyvinuty, a proto se před polovětnými vazbami jednoznačně upřednostňují věty vedlejší. Naopak je tomu u jazyků románských, které zcela běžně řeší vyjádření sekundárního děje aglutinačně, tj. použitím polovětných vazeb.⁶

Co se týče jednotného pojmenování pro vazby s kondenzory, je třeba upozornit na to, že čeští lingvisté se na žádné z jimi navrhovaných variant neshodují. Tradiční Mathesiova *polovětná vazba* nevyhovuje M. Markové, což zdůvodňuje tím, že termín *vazba* je už významově obsazen (rekce), a tak ve své práci označuje tentýž gramatický jev jako *polopredikativní konstrukci*⁷. O *konstrukci*, tentokrát *polovětné*, hovoří už B. Havránek⁸. Další lingvisté, např. J. Bauer a M. Grepl, používají termínu *polovětný útvar*⁹, s čímž nesouhlasí V. Hrabě. Jako argument uvádí fakt, že pojem „útvar“ budí dojem čehosi nahodilého, co nemá závaznou mluvnickou stavbu, a proto svádí k nesprávné interpretaci.¹⁰

⁴ Hrabě, V. *Polovětné vazby a kondenzace „druhého sdělení“ v ruštině a češtině*. Praha: Rozpravy ČSAV, 74, sešit 10, 1964, s. 15

⁵ Knittlová, D. *K problematice španělských „kondenzorů“*. Časopis pro moderní filologii IL, 1967, s. 225, 226.

⁶ Skalička, V. *Problém druhého slovesa*. Český časopis filologický I, 1942-3, s. 9 – 14.

⁷ Marková, M. *K problematice tzv. polopredikativních konstrukcí*. Slovo a slovesnost, 1967, č. 28, s. 245 – 254.

⁸ Havránek, B. a Trost, P. *Otázky slovanské syntaxe*. Praha: 1962, s. 373.

⁹ Bauer, J., Grepl, M. *Skladba spisovné češtiny*. 2. vyd. přepracované Brno: Universita J. T. Purkyně, 1965, s. 104.

¹⁰ Hrabě, V. *Polovětné vazby a kondenzace „druhého sdělení“ v ruštině a češtině*. Praha: Rozpravy ČSAV, 74, sešit 10, 1964, s. 13.

V českých mluvnicích bývá vazba s kondenzorem označována i jako *krácení* či *substituce vedlejších vět infinitivem, gerundiem a participiem*. Toto označení je přijatelné z hlediska češtiny, kde použití kondenzorů není tak běžné a v mnoha případech působí nepřírozně a zastarale. Stejně tak je tomu i v ostatních slovanských jazycích. Jelikož polovětné vazby zde mají značně omezenou sféru použití, preferují se pro vyjádření druhého sdělení věty vedlejší či předložkové vazby příslovečné a polovětné vazby lze tedy s jistou nadsázkou považovat za jejich určitou „náhražku“.

Naproti tomu v portugalštině a v ostatních románských jazycích jsou konstrukce s kondenzorem zcela obvyklým organickým jevem, který není pouhou „zkrácenou verzí“ vedlejších vět, ale vytváří k nim skutečnou paralelu. V portugalských lingvistických pracích najdeme vazby s kondenzory většinou pod názvem *orações reduzidas* (redukované věty). Někteří autoři za ně však považují pouze vazby s nezávislým infinitivem a gerundiem, participium pak chápou jako pouhý větný člen.¹¹

Redukované věty jsou Becharou i Cunhou a Cintrou¹² chápány jako takové věty, které nejsou uvozené vztahným zájmenem ani žádnou spojkou podřadící a jejichž sloveso je ve tvaru infinitivu, v gerundiu nebo v participiu. Podle těchto slovesných tvarů se pak také jmenují jednotlivé typy redukovaných vět. Existují tedy věty redukované infinitní (*reduzidas de infinitivo*), přechodníkové (*reduzidas de gerúndio*) nebo participní (*reduzidas de participio*).

První typ redukovaných vět může být substantivní, adjektivní a adverbiální. Jsou potom rovnocenné s jim odpovídajícími větami podřadícími rozvitými, tedy těmi, které začínají vztahným zájmenem či podřadící spojkou a mají funkci substantiva, adjektiva či adverbia. Redukované věty gerundijní, stejně jako participní, mohou být adjektivní či adverbiální.

¹¹ Bechara, E. *Moderna Gramática Portuguesa*. 34. vyd. São Paulo: Companhia Editora Nacional, 1992, s. 514.

¹² *Ibidem*, s. 514.

Cunha, C., Cintra, L. *Nova Gramática de Português Contemporâneo*. 4. vyd. Lisboa: Edições João Sá da Costa, 1987, s. 605.

Kromě ustálených polovětných konstrukcí je lze „odkondenzovat“, tzn. neurčitý slovesný tvar převést do tvaru určitého a případnou uvozující předložku nahradit adekvátní spojkou. Následující příklady jsme převedli sami; původní redukované konstrukce jsme převedli do konstrukcí explicitních.

Např.:

- *Seus olhos escuros, que me deixaste **para que eu puxasse** o lustro, andam nos olhos de nós ambas.*
- *Mas o Engenheiro não estava morto. Nem então, **quando passeava** comigo, nem agora, noite alta, **quando está a beber** num bar da estrada.*
- ***Como foi levada** para essa solidão, a moça perderia contacto com a mesmo que mínima humanidade.*

Naopak ne každou větu vedlejší je možné nahradit kondenzovanou větou, např.:

- *Reponho sobre meu corpo suado o vestido **de que me tinha libertado**.*
(Couto 2003: 109)

Funkce vedlejších vět v souvětí je analogická k funkci příslovečných určení, předmětů a doplňků ve větě jednoduché. Toto přirovnání platí ještě více pro polovětné vazby s kondenzorem, neboť ty se svou formou od komplement¹³ neliší prakticky vůbec. Mezi komplementy a vedlejšími větami či polovětnými vazbami je tedy ten rozdíl, že zatímco komplementa vyjadřují vztahy mezi větnými členy v rámci jedné věty, věty vedlejší či vazby s kondenzorem vyjadřují vztahy mezivětné – hypotaktické nebo parataktické.

Příklad hypotaktického vztahu mezi větou hlavní a polovětnou vazbou:

- *..., um terreiro enfeitado de argolas que tiveram a sua época quando rompiam das pedras chumbadas **para deterem** o viajante pela arreata da montada, **de modo a fazerem** desta praça uma estação, ...* (Pires 1978: 18)

¹³ Pro příslovečná určení, předměty a doplňky budeme v této práci užívat portugalského souhrnného názvu „complemento“ v českém přepisu (komplement).

Příklad parataktického vztahu mezi větou hlavní a polovětnou vazbou:

- ..., *essa muralha, mal o solse firma, envia a sua sombra para o terreiro, **arrastando** uma outra, a da igreja.* (Pires 1978: 14)

Z uvedeného příkladu je zřejmé, že věty s implicitní predikací nemusí být pouze větami vedlejšími, nýbrž mohou mít i platnost věty souřadné. Nejčastějším kondenzorem pro vyjádření mezivětného vztahu souřadného je gerundium.

Vazby s kondenzorem nemohou být v žádném případě ekvivalentem věty hlavní a vyjadřovat primární přísudek, mohou však zastávat funkci věty řídící, na které je závislá další jedna nebo více vět jí podřízených.

Např.:

- ... *quando alguém consegue **voltar ao de cima para respirar**, ...*¹⁴ (Diário de Notícias 24-11-04)
- *Tombava uma chuvinha leve, **simultando flujir** da terra para o céu.* (Couto 2003: 37)

Je třeba zmínit, že polovětná vazba v češtině není úplně totéž, co redukovaná věta v portugalštině. M. Jelínek¹⁵ dělí kondenzory podle slovně druhové povahy na jmenně slovesné (infinitivní, přechodníkové a příčestní), dále na substantivní, adjektivní a adverbialní. Čeština využívá při tvoření polovětných vazeb všech těchto uvedených prostředků. Podle V. Šmilauera¹⁶ může být kondenzačním prostředkem infinitiv (přívlastkový, předmětový, příslovečný a důrazový), přechodník, slovesná adjektiva a substantiva a adjektiva v pozici volného přístavku, přívlastku či doplňku.

¹⁴ Polovětná vazba podtržená plnou čarou je závislá na větě hlavní a nazývá se „oração reduzida de primeiro grão“. V závislosti na ní je následující polovětná vazba podtržená přerušovaně, tzv. „oração reduzida de segundo grão“.

¹⁵ Jelínek, M. *Funkce a vývoj syntaktických kondenzátorů v slovanských jazycích*. In: Otázky slovanské syntaxe II. UJEP, Brno: 1968, s. 389-395.

¹⁶ Šmilauer, V. *Nauka o českém jazyku*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 50.

Portugalské redukované věty jsou tvořeny pouze jmenně slovesnými kondenzory, tj. infinitivy, gerundii a participii. Proto např. v souvětí „*Menos sorte ainda que Yartsev e Iordanescu teve o seleccionador camaronês de futebol, o alemão Winfried Schaefer, que foi despedido após a derrota por 3-0 no jogo particular com a Alemanha, ...*“ (Público 19-11-04), přístavek „*o alemão Winfried Schaefer*“ netvoří redukovanou větu. Z hlediska češtiny by však volný přístavek za polovětnou vazbu považován byl, neboť, jak tvrdí M. Jelínek, i v těchto vztazích je skrytá predikace.

2. Nefinitní tvary v portugalštině

V portugalštině jsou neurčitými tvary slovesnými infinitiv, gerundium a přičestí. Tyto neurčité tvary, které bývají nazývány také tvary neosobními, nominálními, jmennými nebo nefinitními, fungují nejen v portugalštině, ale v románských jazycích vůbec, zejména jako kondenzační prostředky – kondenzory, které v souvětí zastupují větu vedlejší.

2.1 Infinitiv

Vzhledem k tomu, že infinitiv stává ve větě v pozicích typických pro substantivum, má celou řadu jeho rysů; je to v podstatě „slovesné substantivum“ (ustrnulý pád slovesného substantiva).¹⁷ V portugalštině rozlišujeme dva typy infinitivu, prostý a osobní, z nichž každý má tvary jednoduché a složené v činném i trpném rodě.

Infinitiv prostý nevyjadřuje osobu, číslo ani způsob, ale pouze slovesný rod a tzv. čas relativní – současnost, následnost nebo předčasnost k ději označovanému určitým tvarem slovesným.

¹⁷ Erhart, A. *Základy jazykovědy*. vyd. 2/1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, s. 133.

Infinitiv osobní (flektovaný) přijímá koncovky označující osobu a číslo, a stejně jako infinitiv prostý vyjadřuje rod a čas relativní. Infinitiv osobní bývá v zájmu srozumitelnosti upřednostňován zejména v případech, kde jsou v souvětí různé podmínky nebo kde věta vedlejší předchází větě hlavní.

Na druhou stranu jsou i případy, kdy lze užít pouze infinitivu prostého, např. po pomocných slovesech *ter*, *haver* (ve významu mít, muset něco udělat), po slovesech způsobových *saber*, *poder*, *dever*, *querer* a kauzativních *deixar*, *mandar*, *fazer* a v opisných slovesných vazbách (*estar a + inf.*, atd.). Infinitiv osobní se většinou nevyskytuje ani v závislosti na slovesech vyjadřujících smyslové vjemy *ver*, *ouvir*, *olhar*, *sentir*.

Přestože infinitiv může stát i ve větě hlavní, zpravidla má funkci kondenzační. Nahrazuje věty vedlejší, které by jinak ve většině případech musely mít sloveso ve tvaru konjunktivu, jenž je obecně považován za komplikovanější. Infinitivem je konjunktiv zastupován například ve vedlejších větách účelových, časových nebo podmínkových, na jeho místě stojí rovněž po výrazech neosobních (*é comum*, *é normal*, *é preciso*, ...).

Např.:

- *O gorjeio, explicou ele, é a âncora que os pássaros lançam para prenderem o tempo, ...* (Couto 2003: 110)
- ***Depois de Julie e Melissa serem violadas e mortas por Marc Dutroux, 325 mil pessoas manifestaram nas ruas o seu apoio às vítimas do criminoso belga.*** (Diário de Notícias 19-11-04)
- ***Mas, no caso de termos tido uma crise, ...*** (Diário de Notícias 24-11-04)

Nahrazuje-li však určitý slovesný tvar např. ve větách podmětných, předmětných, adjektivních (vztažných), způsobových aj., stojí namísto oznamovacího a konjunktivního způsobu.

Např.:

- ... a norma é os rapazes mais velhos **olharem** pelos mais novos. (Diário de Notícias 19-11-04)
- ... voltou a pedir às autoridades judiciais uma dura penalização para os agressores, os quais se presume **estarem** ao serviço de grandes latifundiários. (Público 22-11-04)
- ..., segundo um estudo apresentado ontem por Graça Magalhães, do INE, 26,6 por cento dos núcleos monoparentais sem que serem constituídos por progenitores maiores de 65 anos, quase todos **sem desempenharem** qualquer tipo de actividade económica. (Diário de Notícias 19-11-04)

Infinitiv jednoduchý, ať už prostý nebo osobní, vyjadřuje děje současné s dějem věty hlavní (současnost v přítomnosti, budoucnosti i minulosti).

Např.:

- *Porque não usamos todo o nosso poder de forma a **podermos** ser mais generosos numa negociação.* (Público 22-11-04)
- *Depois vamos procurar **determinar** novos genes na cascata da diferenciação arterial e **delinear** estratégias terapêuticas ...* (Público 23-11-04)
- *Um e outro eram acusados de **receber** privilégios que lhes permitiam **escolher** graciosamente os melhores talentos futebolísticos, ...* (Público 23-11-04)

Infinitiv složený vyjadřuje především završení děje a dále pak vystihuje děje předčasné jiným dějům přítomným, budoucím nebo minulým; proto může nahrazovat vedlejší věty se slovesem v předminulém čase nebo v konjunktivu minulém.

Např.

- *A transparência do concurso é questionada, por **terem ficado** de fora alguns dos jornalistas com melhores qualificações para os cargos.* (Diário de Notícias 17-11-04)

- *A Direcção de Informação da RTP apresentou o seu pedido de demissão há uma semana, invocando como razão o facto de a administração da empresa **ter escolhido** para o posto de correspondente em Madrid uma jornalista que tinha ficado em quarto lugar num concurso interno promovido pela direcção de informação.* (Público 22-11-04)

Pasivního významu může nabýt infinitiv přičleněný ke slovesům *deixar, mandar, fazer*, přičemž původce děje je uvozen předložkami *por* nebo *de*.

Např.:

- *Sustentam uns que o Infante **se fazia acompanhar por** uma senhora de nacionalidade estrangeira; ...* (Pires 1978: 187)

Uplatnění infinitivu je velmi široké. Ačkoli se jedná o slovesný tvar, může být užit i se členem (určitým nebo neurčitým, vždy mužského rodu), příp. s přídavným jménem, ukazovacím, přivlastňovacím či neurčitým zájmenem, což mu umožňuje plnit funkce podstatných jmen. Tomuto **zpodstatnělému infinitivu** odpovídají v češtině podstatná jména slovesná. Přestože se skloňují, částečně si zachovávají svůj slovesný charakter (např. tím, že nepřijímají koncovky plurálu). Např.: *um bom dormir – dobré spaní*.

Slovesné rysy si nejvíce zachovávají ty infinitivy, které se zpodstatňují jen příležitostně a stejně jako slovesa si ponechávají přímou vazbu s předmětem ve 4. pádě. Např.: *O estudar química é interessante* namísto předpokládaného, ale nesprávného *o estudar de química é interessante* (podle *o estudo de química*).

Často ale dochází k pravému opaku, kdy zpodstatnělý infinitiv zcela ztrácí svou slovesnou povahu. Tato transpozice infinitivu se projevuje tím, že vzniklé podstatné jméno tvoří množné číslo a ke slovesům se pojí stejnými předložkami jako ostatní podstatná jména. Např.: *o andar - os andares, o dever - os deveres, o jantar - os jantares,*

Je-li v určitých případech infinitiv svou morfologickou stavbou tak blízký substantivu, může ve větě zastávat funkce různých větných členů, které normálně bývají zastávány substantivy:

- Podmětem je infinitiv ve spojení s neosobními výrazy.
- Jako předmět přímý se infinitiv pojí s předcházejícím slovesem v určitém tvaru buď bez předložky nebo s předložkou, jako předmět nepřímý je vždy součástí slovesné vazby předložkové.
- Může být přívlastkem k podstatnému či přídavnému jménu; zpravidla se připojuje předložkou *de*.
- Příslopečným určením je ve vazbě předložka + infinitiv, přičemž závisí na předložce, o jaký typ určení se bude jednat. Překlad do češtiny zpravidla zajistí vedlejší věta, příp. jmenná vazba.
- Coby přísudek stojí infinitiv ve větách zvolacích, práciích či tázacích.

Pro naši práci nejdůležitější funkcí infinitivu je, že nahrazuje věty vedlejší; vedle participia a gerundia je tedy prostředkem syntaktické kondenzace. V portugalštině lze jeho prostřednictvím vyjádřit téměř všechny typy vedlejších vět. Infinitivní polovětné vazby jsou místo spojek uvozeny předložkami.

Pokud infinitiv nelze přetvořit ve vedlejší větu s explicitně vyjádřeným slovesem, znamená to, že v této větě nemá kondenzační funkci, ale je zde plnohodnotným predikátem. Tak je tomu např. ve spojení se způsobovým slovesem nebo v opisných vazbách, které zachycují průběh děje.

Infinitivních opisných vazeb je celá řada. Mezi nejužívanější patří např.:

- *ir* + infinitiv (nejčastěji pro vyjádření blízké budoucnosti)
- *continuar* + *a* + inf. (pokračování děje)
- *acabar* + *de* + inf. (dovršení činnosti, bezprostředně minulé děje)
- *voltar* + *a* + inf. (opakování děje)
- *ter* + *de* + inf. (nutnost)

- estar + a + inf. (průběh děje)

2.2 Gerundium

Portugalské gerundium pochází z ablativu gerundia latinského. V dnešní době má příslovečný tvar, který je nesklonný. Júlio Moreira (1907: 92-101) explica em seus *Estudos de língua portuguesa a origem do gerúndio: “O gerúndio latino que tinha tres fórmulas (v. g.: amandum, amandi, amando) conservou-se em português com o seu emprego verbal mas com uma só forma, em virtude do desaparecimento dos outros casos, cujas relações passaram a exprimir-se com o infinitivo precedido de preposições.”*

Z hlediska času má gerundium v portugalštině jen dva tvary, jednoduchý a složený, které se na rozdíl od češtiny nemění v rodě a čísle, a tvar trpného rodu.

Jednoduché gerundium (gerúndio simples) slouží v portugalštině k vyjádření děje současného s dějem slovesa ve finitním (určitém) tvaru nebo děje bezprostředně předcházejícího či následujícího. Např.: ... *passámos alguns dias apanhando sol, tomando banhos de mar*

- *Ganhando a praça, o engenheiro suspirou livre.*
- *Chorou soluçando sobre a cabeça do cão.* (oba příklady: Cunha, Cintra 1987: 488)

Složené gerundium (gerúndio composto) zpravidla vyjadřuje děj předcházející jinému ději, který je zachycen slovesným tvarem určitým, lze jím však vyjádřit i děj následný. Podle vztahu k podmětu rozlišujeme gerundium závislé a absolutní

- *Não tendo conseguido dormir, fui esquentar um chá na cozinha e dei de cara com a Rosa e a Idalina.*

- *Já o sol, tendo dado volta às ameias da catedral, vinho muito baixo, por alta fresta, espojar-se no meio dos casacos pretos e vestes eclesiásticas.* (oba příklady: Cunha, Cintra 1987: 487)

Gerundium závislé se vztahuje ke stejnému podmětu jako určitý slovesný tvar nebo je přímým předmětem věty, jejíž řídicí sloveso vyjadřuje smyslové vjemy nebo myšlení.

- *Arrastou-se penosamente, gatinhando na areia.*
- *No quintal as folhas fugiam com o vento, dançando no ar em reviravoltas de brinquedo.* (oba příklady: Cunha, Cintra 1987: 488-489)

Gerundium absolutní má podmět vlastní, odlišný od podmětu slovesa v určitém tvaru a neshoduje se ani s přímým předmětem. Pokud je tento podmět vyjádřen, klade se až za tvar gerundia.

- *Estando bom tempo, vamos fazer uma excursão.*
- *Não o sabendo ela, tenho que perguntar a outra pessoa.* (oba příklady: Jindrová, Havlíková 1992: 130)

Základní úlohou gerundia je kondenzovaně vyjadřovat sekundární predikaci (druhé sdělení). Pro maximální uchování rysů přísudkového slovesa bývá nazýváno „čistým kondenzorem“. Jeho přísudkovost se vyznačuje tím, že téměř nikdy není v pozici substantiva nebo adjektiva a nikdy není určováno žádným determinanem, naopak má slovesnou rekcii, pojí se se spojkou nebo s adverbium. Nejčastěji vyjadřuje okolnosti časové a příčinné, někdy i podmínkové.

Jak již bylo uvedeno, gerundium vyjadřuje sekundární dějovou linii. Tím, že označuje rámcové okolnosti, zastává obdobnou funkci jako imperfektum v konfrontaci s jiným časem minulým – nejčastěji perfektem nebo plusquamperfektem, které ve větěm celku označují děj hlavní.

Např.:

- *Escolheu duas argolas, amarrou-os com força e tão curto que roçavam o focinho na parede, mal **tocando** o chão com as patas dianteiras. (Pires 1978: 23) (= ... e mal **tocavam** o chão... nebo ... enquanto mal tocavam o chão...)*

Na význam gerundia má vliv i jeho postavení v souvětí. Stojí-li na jeho začátku, před větou hlavní, vyjadřuje děj, který se uskutečnil těsně před dějem popsáním ve větě hlavní nebo děj započatý před nebo v momentě počátku děje popsaného ve větě hlavní, přičemž tento započatý děj stále ještě probíhá.

Např.:

- *Mas, **representando** no momento actual a lagoa e os noventa e oito camponeses, estava investido de novos poderes. (Pires 1978: 83)*
- ***Olhando-a** naquela idade, e **conhecendo-a** depois, senhora da lagoa, deduz-se que o corpo que viria a ser inabitado se encaminhava desde muito cedo para as formas seguras e instaladas das madonas do lar. (Pires 1978: 144)*

Nachází-li se gerundium vedle slovesa věty hlavní, vyjadřuje zpravidla děj souběžný a zastává funkci příslovečného určení způsobu.

Např.:

- *Tal como um prado de cardos, (o terreiro) mostra-se agressivo, só domável ao tempo; e se não pica repele, **servindo-se** das covas, dos regos das chuvas ou da poeirada dos estios. (Pires 1978: 13)*
- *À tarde a sombra recomeça a invasão, **crescendo** à medida que a luz enfraquece. (Pires 1978: 14)*

Gerundium nacházející se v pozici po větě hlavní vyjadřuje následný děj a ve většině případech má platnost věty souřadné uvozené spojkou e.

Např.:

- ..., *essa muralha, mal o solse firma, envia a sua sombra para o terreiro, **arrastando** uma outra, a da igreja.* (Pires 1978: 14)
- ... *e os mais atrasados haviam de ficar à porta, ao ar livre, **acompanhando** a cerimónia por simples cálculo do tempo ...* (Pires 1978: 17)

Gerundium jednoduché je i součástí opisných vazeb, zachycuje v nich děje a jejich trvání. Mezi nejfrekventovanější patří např.:

- *estar* + gerundium (děj právě probíhající, pouze brazilská varianta portugalského)
- *ir* + gerundium (děj postupně se rozvíjející, rozkaz nebo děj, který se mohl téměř uskutečnit)
- *vir* + gerundium (děj probíhající od minulosti k určitému okamžiku)

Na rozdíl od češtiny, kde užití přechodníku není časté a patří spíše už k archaismům, se v portugalské užívá gerundia zcela běžně, přičemž v psaném projevu je jeho výskyt ještě častější než v mluveném. Při překladu do češtiny lze podle kontextu přechodník nahradit větou souřadnou nebo větou vedlejší příslovečnou (časovou, příčinnou, podmínkovou, atd.), případně je možné jej zastoupit vazbou jmennou nebo příslovcem.

2.3 Participium

Participium je neurčitý slovesný tvar, který se jak po formální tak po sémantické stránce blíží adjektivům. Rozlišujeme dva typy participií, přítomné a minulé.¹⁸

¹⁸ Pojmy „přítomné“ a „minulé“ participium jsou sice vžitá a obecně užívaná, nicméně nejsou zcela přesná. Viz. Šabršula, J. *Kapitoly z rozboru moderní francouzštiny II*. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 105.

Participium přítomné postupem času zcela vymizelo z portugalského slovesného rámce, a proto se v současném jazyku užívá pouze ve funkci adjektivní. Při syntaktické kondenzaci nehraje tudíž žádnou roli.

Naopak participium minulé, které je součástí složených časů a trpného rodu, zastává v portugalském verbálním systému velmi důležitou roli. Ačkoli ve větě často figuruje jako přídavné jméno (je-li užito samostatně) a plní funkci přívlastku shodného, může fungovat i jako kondenzor a vyjadřovat druhé sdělení. Nejčastěji tak zastupuje vedlejší větu časovou. V obou případech se shoduje v rodě a čísle s příslušným podstatným jménem. Vztahuje-li se participium k více podstatným jménům, má tvar plurálu a v rodě se shoduje zpravidla s bližším z nich.

Coby přídavná jména s pasivním významem se uplatňují zejména přičestí minulé sloves přechodných (tranzitivních), např.: *a janela aberta, a porta fechada, um livro muito conhecido*, atp. Participia sloves nepřechodných (intransitivních) a zvratných mají naopak význam aktivní, např.: *arrependido, calado, desconfiado*, atd.

Slovesná hodnota participia¹⁹

Z toho, co již bylo řečeno, vyplývá, že participium minulé se slovesnou hodnotou vyjadřuje děj, který se rozvíjí v čase a výpovědi dodává hodnoty vidu. Tyto hodnoty jsou portugalskou terminologií nazývány *perfectivo-conclusivo*:

- *O livro está lido.*
- (...) *os sete períodos iniciam-se sempre com o preenchimento de uma orbital ns e acabam quando a orbital np **está completamente preenchida.***

Dále pak *imperfectivo-durativo*:

- *A professora tem corrigido os trabalhos dos alunos.*

¹⁹ Příklady v částích Slovesná hodnota participia a Participium ve významu adjektiva jsou převzaty z práce *Estrutura funcional e construções de participio passado*, která byla napsána a obhájena pod vedením Marie Henriquety Costa Camposové z Faculdade de Ciências Sociais e Humanas, Universidade Nova de Lisboa. Diplomová práce je přístupná na internetové adrese www.linguateca.pt/Repositorio/Barreiro98.rt...98.rtf

- *Este fenómeno é uma das principais características da agricultura moderna e **tem afectado** cada vez com maior intensidade, a Europa mediterrânea, embora ainda se mantenham algumas áreas onde a produção agrícola é quase totalmente consumida pelos agricultores,*

či estado resultante:

- *O livro ficou/foi estragado.*
- *Em 1941 este problema **ficou completamente resolvido**.*

Participium ve významu adjektiva

Ve všech románských jazycích existuje určitý typ adjektiva, jež se po formální a sémantické stránce shoduje s participiem. Tato adjektiva mají stejný sufix jako přičestí minulé, a proto je adjektivální participium běžně označováno jako participní adjektivum nebo slovesné adjektivum (*adjectivo participial* či *adjectivo verbal*).

V portugalštině mají mnohá adjektiva velmi silný vztah s participii různých sloves. Například přičestí minulé slovesa *cansar* (*cansado*) může měnit své koncovky v rodě a čísle, a tak se může ve větě vyskytovat ve funkci adjektiva v *predikativní pozici*:

- *Os homens, cansados, foram para casa.*
- *Cansados, os homens foram para casa.*
- *Os homens estão (bem) cansados.*

Další možnou pozicí je atributivní, která odpovídá funkci modifikátoru:

- *Os homens cansados foram para casa.*

Z hlediska morfologie bylo v jedné ze studií²⁰, jež se věnují rozdílu mezi participiem ve funkci adjektiva a slovesa, naznačeno, že adjektivní pasivum

²⁰ *Estrutura funcional e construções de participio passado*. Ed. cit., s. 64.

spočívá v užití negativních předpon *des-*, *de-*, apod., které se připojují k významnému počtu participií, jako například „*despreocupado*“, „*deformado*“ apod. V této studii její autoři tvrdí, že příčestí minulá s tímto typem předpon jsou ze své podstaty adjektiva a nikoli slovesa.

Ve stejném duchu se vyjadřují i jiní lingvisté²¹, kteří dokázali, že příčestí minulá často dovolují použití prefixů, jež jsou užívány jako adjektivní predikativa, jako například *in-*, *-des*, *super-*, *etc.* Jako praktické příklady uvádí, mezi jinými:

- „*cartões desactualizados*“,
- „*salas super-abarrotadas*“,
- „*conferência bi-partida*“,
- „*empresa pluri-dimensionada*“.

Další morfologická vlastnost příčestí minulého je jejich možnost kombinace s morfémem *-mente* při tvoření příslovcí, jak tomu je například v „*desconfiado - desconfiadamente*“, „*desprezado - desprezadamente*“, „*irritado - irritadamente*“.

Ze syntaktického hlediska bylo definováno, že členové adjektivního syntagmatu, v němž stojí adjektivní participium determinované jako komplement slovesa. A tak určitá slovesa vyžadují komplementy adjektivní a nikoli slovesné. Například příčestí minulé po slovesu typu „*parecer*“, „*ver-se*“ a „*permanecer*“ je považováno za adjektivní participium a ne slovesné.

- *Assim sendo, a apregoada liberdade de informação **parece comprometida**.*
- *As áreas que fornecem maiores contingentes à emigração **vêm-se, progressivamente, abandonadas** com populações envelhecidas e com algumas actividades económicas em recessão.*
- *Um homem consome 7 l de ar quando corre, 2 l quando marcha e 1 l quando **permanece deitado** por minuto.*

²¹ *Estrutura fucional e construções de participio passado*. Ed. Cit., s. 64. Uváděn je Casteleiro.

- O papel ***permanece encurvado*** quando se coloca o funil em várias posições porque o ar exerce sobre ele uma pressão em todos os sentidos.²²

Celkově je mezi lingvisty shoda, že adjektivní participium je tvořeno z příčestí minulého daného slovesa. Je třeba uvést, že příčestí minulé intransitivního slovesa se může přeměnit v adjektivum pouze v případě, že argument slovesa funguje ve větě jako „téma“. Podívejme se na rozdíl mezi těmito dvěma příklady:

- *uma folha caída, pés inchados, uma civilização desaparecida, um passaporte recentemente expirado, um banco falido.*
- *um homem corrido, *um paciente tossido, *uma rapariga nadada, *as crianças choradas, *o artista cantado, * um palhaço rido.*

Rozdíl mezi těmito příklady spočívá ve faktu, že participia první skupiny stojí u sloves intransitivních a participia z druhé skupiny zase u sloves inergativních²³. To znamená, že tyto dva typy participií se odlišují: první se pojí se slovesy bivalentními, jež mají jediný interní předmět, kdežto druhá se pojí se slovesy bivalentními s jediným předmětem, který je však externí.

K této otázce se vyjadřují i Cunha se Cintra, kteří tvrdí, že pokud sloveso v participiu vyjadřuje pouze stav, aniž by odkazovalo k jakémukoli časovému vztahu, v takovém případě se shoduje s adjektivem. V této gramatice jsou pak uvedeny tyto příklady:

- *Com a cabeça levantada, olhava o céu.*
- *O vento enfurecido açoitava a rancharia.*
- *Os gritos das gentes desoladas atroavam a vila revolvida.* (všechny příklady: Cunha, Cintra 1987: 493)

²² Ibidem

²³ Ibidem.

V pozici kondenzoru má přičestí minulé tranzitivních sloves platnost trpného rodu. Např.: *Tocado pelo veneno da curiosidade, em vez de me dirigir logo para aqui, ...* (Pires 1978: 31), a intranzitivních rodu činného např.: *Se ele próprio, **vívido** nas durezas da África, se mantinha lúcido e pronto para dar a sua vida por essa lucidez?* (Couto 1999: 25).

3. REDUKOVANÉ VAZBY

3.1 *Metoda*

Tato část diplomové práce bude věnována polovětným vazbám z hlediska jejich významu. Při klasifikaci vycházíme ze starší i nové verze Becharovy portugalské gramatiky²⁴, kde je polopredikativním konstrukcím věnována samostatná a přehledně uspořádaná kapitola.

Ve starší verzi své gramatiky Bechara dělí polovětné vazby (stejně jako vedlejší věty) na nezávislé (souřadné/koordinativní) a závislé (podřadné/subordinativní) na větě hlavní či jiné větě vedlejší.

Za polovětnou vazbu koordinativní zde považuje jednak infinitiv, jemuž předchází předložka *sobre* nebo předložkový výraz *além de* a dále gerundium, které má platnost rozvité věty uvozené souřadnou spojkou *e* a vyjadřuje okamžitou skutečnost.

- *É que as toucas e lencinhos pudibundos, **sobre não serem** enfeites mui sedutores, algumas vezes tornam a virtude rançosa...* (Camilo, *A Queda dum Anjo*, 111)²⁵
- *Recebeu a jóia, **entregando-a** (= e entregou-a) depois à esposa.* (Said Ali, *Gram. Sec.*, 247)²⁶

²⁴ Bechara, E. *Moderna Gramática Portuguesa*. 34. vyd. São Paulo: Companhia Editora Nacional, 1992, 2002.

²⁵ Bechara, E. *Moderna Gramática Portuguesa*. 34. vyd. São Paulo: Companhia Editora Nacional, 1992, s. 236.

V přepracované verzi od tohoto rozdělení ustupuje a polovětné vazby chápe pouze jako subordinativní, které na základě slovnědruhového charakteru člení na substantivní, adjektivní a adverbialní.

- *Considera-se a variável posição como o único critério a diferenciá-las das coordenadas* (Braga, 2002: 239)²⁷.

3.1.1 Polovětné vazby substantivní

Tuto skupinu Bechara dále dělí podle toho, jaké větné členy normálně tvořené substantivem mohou jednotlivé polovětné vazby zastávat. Sloveso (hlavní nebo pomocné) je vždy ve tvaru infinitivu.

a) Podmětné:

Stejně jako vedlejší věty podmětné se i polovětné vazby zastávající funkci podmětu věty řídicí nejčastěji vyskytují v závislosti na slovesech v neosobní formě (ve 3. osobě), např.: *diz-se, convém, acontece, é claro, é bom*, atd. Podmětný infinitiv stojí v souvětí obvykle bez předložky, někdy s předložkou (*de, a, ...*). Infinitivu může předcházet i člen.

Např.:

- ***Convém lembrar que Listopad foi testemunha (e vítima) de duas grandes tragédias contemporâneas: o nazismo e o comunismo.*** (Diário de Notícias 19-11-04)
- ***Resta saber qual a posição que a „esquerda abertzale” vai tomar, ...*** (Público 18-11-04)
- ***O organismo diz que cabe à Tabaqueira ... garantir numa primeira linha a qualidade dos produtos ...*** (Público 19-11-04)
- ***Desconcentra encontrar assim uma cara que nos é conhecida ...*** (Pires 1978: 28)

²⁶ Bechara, E. Op. Cit., s. 236.

²⁷ Ibidem. s. 238.

- ***Não seria decente manchar um guerreiro das letras com citações menores.*** (Pires 1978: 98)

b) **Předmětné přímé:**

Vedlejší věty předmětné přímé jsou stejně jako ty podmětné uvozeny spojkou *que*, po které následuje sloveso v určitém tvaru. Ve zkondenzované formě vět může stát vždy samotný infinitiv bez předložky (a samozřejmě vždy bez spojky *que*), u slovesa *pensar* je možná i varianta s předložkou. Infinitiv ve funkci přímého předmětu se vyskytuje po slovesech vyjadřujících: myšlení a tvrzení (*confessar, dizer, lembrar, pensar/pensar em, ...*), přání, rozkaz, zákaz, úmysl atp. (*combinar, decidir, mandar, permitir, proibir/proibir de, preferir, tentar, ...*), po slovesech vyjadřujících dosažení cíle (*alcançar, conseguir*), nutnost, povinnost (*necessitar/necessitar de, precisar*) nebo pocity (*lamentar, parecer, temer*).

Např.:

- *Num certo momento, ainda **pensei vislumbrar** Bartolominha revoando como se dançasse na fugaz intermitência do farol.* (Couto 2003: 24)
- ***Pensar em vencer parecia impossível.*** (Diário de Notícias 25-11-04)
- *A fila de velhos **desejaria aplaudir** mas tem as mãos ocupadas, ...* (Pires 1978: 178)
- *Parece impossível como ele **conseguiu conduzir** naquele estado.* (Pires 1978: 188)
- *... os três **combinaram encontrar-se** na estação de gasolina situada no quilómetro K da estrada nacional; ...* (Pires 1978: 196)
- *Justificou às autoridades **ter fugido** da GNR por não ter carta de condução nem seguro automóvel.* (Diário de Notícias 18-11-04)
- *Os anjos **não necessitariam de cumprir** horas extra.* (Couto 2003: 76)
- *Lá onde ele **se inventa de estar** com sua amada.* (Couto 2003: 32)
- *Foi o meu Bastante que **me pediu para eu não deixar emagrecer** este farol.* (Couto 2003: 22)

K polovětným vazbám předmětným přímým bývá řazen i infinitiv ve spojení s pomocnými slovesy kauzativními *deixar, mandar, fazer* a se slovesy smyslovými *ver, ouvir, olhar, sentir*.

Například vedlejší věta v souvětí *deixei que ele entrasse* se dá nahradit infinitivní polovětnou vazbou. Hlavní větu pak tvoří určitý tvar *deixei* a podřadná věta *o entrar* má platnost přímého předmětu.

- *O não enxergar nunca a curva onde o escuro **faz extinguir** o mundo.* (Couto 2003: 16)
- *Os guias turísticos, se os referem, **não mandam espreitar** debaixo das saias, mas mandam espreitar pelo buraco da fechadura.* (Público 19-11-04)
- *Sou como o peixe, ninguém me **viu transpirar**.* (Couto 2003: 30)
- ***Sentia aquecer-me** meus interiores, e saliva quase fervendo.* (Couto 2003: 40)

c) Předmětné nepřímé:

Infinitiv ve funkci předmětu nepřímého se s určitým slovesným tvarem pojí různými předložkami (*a, de, com, em*), které se do češtiny často vůbec nepřekládají.

Např.:

- *É que, nesse outro, eu **podia ajudar** Ananias a **se vestir, servir** seu prato, **remendar** seus trapos.* (Couto 2003: 77)
- *Como a de António Firmino, ex-atleta do „Salgueiral“, agora com 68 anos: „Já na minha altura **se falava em construir** um estádio e falhou.“ (Diário de Notícias 25-11-04)*
- *Um grupo de juízes, em parceria com a Universidade Católica e o Cenjor, já **se empenhou em formar** um número considerável de jornalistas.* (Diário de Notícias 25-11-04)
- *...; não é qualquer caçador que se pode **gabar de os (javalis) ter enfrentado**, ...* (Pires 1978: 170)

d) **Completiva relativa:**

Jak sám název napovídá, tento typ vět, vedlejších či redukováných, doplňuje význam předcházejícího podstatného nebo přídavného jména (narozdíl od vět předmětných, které doplňují význam slovesa).

Např.:

- *..., porque nem um e outro são incapazes **de me explicar** o terreiro acolá batido pela luz da tarde.* (Pires 1978: 19, 20)
- *Suspeitos **de terem infligido** maus tratos à menor, José e Clara, de 31 e 25 anos, acabaram por ser detidos preventivamente.* (Público 17-11-04)
- *..., o primeiro **a usar** da palavra no debate, ..., foi o primeiro-ministro Víctor lanukovitch.* (Público 17-11-04)

e) **Přísudkové:**

Přísudkový infinitiv v podstatě plní funkci jména v přísudku jmenném se sponou. Sloveso *ser* funguje jako spona, jejíž prostřednictvím se infinitiv (jmenná část přísudku) pojí s podmětem.

Např.:

- *Creio também que uma das características de um jornalista é **endereçar-se** a um público de uma forma pedagógica ...* (Diário de Notícias 17-11-04)
- *, ... a única alternativa que restava à comissão de inquilinos **era apelar** à mobilização das pessoas ...* (Público 17-11-04)
- *E **não será de excluir** a hipótese de Ana Peres, antes de tomar uma decisão, solicitar uma conversa pessoal com algumas delas (testemunhas).* (Diário de Notícias 18-11-04)

f) **Přístavkové:**

Přístavkové polovětné vazby mají platnost přístavku (apozice), což znamená, že blíže vykládají řídicí podstatné jméno. Zpravidla stojí za tímto podstatným jménem. Od řídicí věty mohou být odděleny čárkou (čárkami) nebo dvojtečkou a bývají uvozeny připojovacími výrazy jako např.: *ou-ou, quer dizer, a saber*, atd.

Např.:

- *Ninguém, mas ninguém, pensava que Laura admitiria uma coisa assim: **viver** com o marido e mais a outra.* (Couto 2003: 67)
- *Dúvidas só tem uma: **utilizar** Boa Morte no lugar do lesionado Simão Sabrosa, **ou apostar** numa dupla de avançados, com Hélder Postiga a fazer companhia a Pauleta.* (Diário de Notícias 17-11-04)

3.1.2 Polovětné vazby adjektivní

Kondenzované vazby adjektivní (vztažné, přívlastkové) mají sloveso (hlavní nebo pomocné) ve tvaru infinitivu, gerundia i participia. V souvětí zastávají obdobnou funkci jako přívlastek ve větě jednoduché, charakterizují některý z členů věty řídicí. S tímto členem, který je tvořen substantivem, se v případě infinitivní vazby pojí různými předložkami, málokdy i přímo, bez předložky. Adjektivní kondenzované věty gerundiální a participiální se pojí vždy přímo.

Vedlejší věty adjektivní se k členu věty řídicí často pojí vztažným zájmenem nebo příslovcem. To je při kondenzaci vynecháno, případně, jak již bylo řečeno, nahrazeno patřičnou předložkou.

• se slovesem v infinitivu

Např.:

- *Ansiosa pelo início do julgamento, teria muita curiosidade **em estar** dentro da sala de audiências...* (Diário de Notícias 25-11-04)
- *O tio Gaspar não era indivíduo **para deixar** que lhe mijassem nas botas.* (Pires 1978: 102)
- *Poucas coisas haverá mais belas no mundo do que uma mulher entre juncais **a apontar** a uma ave em liberdade.* (Pires 1978: 209)
- *Barroso sublinhou o facto **de ter introduzido** alterações ...* (Diário de Notícias 18-11-04)

- *E eu que sim, que tinha visto luzinhas **se estrelinharem** sobre as campos.* (Couto 2003: 26)
- *Não lembra ao diabo uma lagoa **vingar-se** na barriga de um rei condenado.* (Pires 1978: 173)

• **se slovesem v gerundiu**

Vyjadřují přechodnou činnost vztahující se ke konkrétní situaci, gerundium je zde pak ekvivalentem pro vazby tvořené předložkou *a* + *infinitiv*, např.: *água fervendo* = *água a ferver*.

Např.:

- *Seus olhos eram os de uma criança **sorvendo** estória antes do sono.* (Couto 2003: 65)

Dále mohou vyjadřovat stálou aktivitu a základní vlastnosti inherentní tvorům a věcem.

Např.:

- *general, que festejou na semana passada o seu 89.º aniversário, ficará impossibilitado de efectuar qualquer acção **envolvendo** as suas propriedades no país ou as participações que detém em empresas.* (Diário de Notícias 25-11-04)
- *Cuidava-me sozinha, órfã eu, viúvo ele. Ou seria ele o órfão, **sofrendo** do mesmo meu parentesco, o falecimento da minha mãe?* (Couto 2003: 30)

Je však třeba poznamenat, že někteří autoři (Epifânio Dias, Mário Barreto, atd.)²⁸ s užitím gerundia v adjektivních větách nesouhlasí a přiklání se k tomu, nahradit je buď větami vztažnými nebo jmennou vazbou.

Např.:

- Livro *contendo* fotografias
- Livro *que contém* fotografias

²⁸ Bechara, E. Op. cit., s. 521.

- Livro (*com, de*) fotografias

Jiní lingvisté nepovažují takové užití gerundia za chybné. Domnívají se totiž, že gerundium převzalo funkci přítomného participia, které z portugalského slovesného rámce vymizelo. Na příklad M. Rodrigues Lapa ve své knize o portugalské stylistice dokonce přiznává, že adjektivní adverbium sice rád nemá (považuje jej za francismus), ale přesto jsou případy, kdy jeho použití z estetických a zvukomalebných důvodů preferuje. Např. věta „*Recebeu uma caixa **que** continha roupa, **que** a tia lhe mandar*“ by zněla daleko lépe s gerundiem: „*Recebeu uma caixa **contendo** roupa, **que** a tia lhe mandara*“.²⁹

• *se slosesem v participiu*

- *..., vejo o largo, a estrada de asfalto e um horizonte de pinhais **dominado** por uma coroa de nuvens.* (Pires 1978: 10)
- *Um encontro de marchantes, com almocreves e mercadores de sardinha **vindos** de longe atrás das muars.* (Pires 1978: 16)
- *... deixaram no memorial uma vara, **acompanhada** de mensagens e fotografias de vítimas.* (Público 22-11-04)

Jak již bylo uvedeno, participium lze v mnoha případech (pro zjednodušení rozboru) považovat za pouhé adjektivum. Adolfo Coelho říká, že: „*Os participios passivos só constituem proposição quando não estão ligados a um substantivo (ou expressão equivalente) numa proposição que tem verbo próprio, e tem portanto sujeito próprio: no caso contrário são simples atributos (adjuntos adnominais), como nos exemplos seguintes: As obras **escritas** por Camões são o maior tesouro dos portugueses., D. Afonso Henriques, **ajudado** por uma armada de cruzados, conquistou Lisboa.*“³⁰

²⁹ Rodrigues Lapa, M. *Estilística da Língua Portuguesa*. 11. vyd. Coimbra: Coimbra Editora, Limitada, 1984, s. 213.

³⁰ „*Participia s pasivním významem tvoří polovětnou vazbu jen tehdy, pokud se nevztahují k žádnému substantivu (či jinému obdobnému výrazu), které je součástí věty s vlastním slovesem a podmětem. V případě, že se k takovému substantivu vztahují (viz. následující příklady), mají ve větě platnost běžného přívlastku.*“ Coelho, A. *Noções Elementares de Gramática Portuguesa*. Ed. cit, s. 121.

Další příklady:

- ..., mesmo que fosse a hora da missa e os camponeses **embalados** nos negócios e nas conversas de balcão esquecessem lamentavelmente dos seus deveres de cristandade. (Pires 1978: 17)
- O escultor, **nascido** em Santo Amaro da Purificação, na Bahia, como Caetano Veloso e Maria Bethânia, acredita que sim. (Público 22-11-04)

3.1.3 Polovětné vazby adverbialní

Mohou mít sloveso ve tvaru infinitivu, gerundia nebo participia. V případě infinitivu se běžně používá spojení s adekvátní předložkou, která mu předchází.

Příčinné/Důvodové (Causais):

Vyjadřují důvod, který vyvolal děj popsaný větou hlavní. Kondenzovaná vazba příčinná může mít přísudek ve tvaru infinitivu, gerundia i participia.

S infinitivem je uvozena předložkami a předložkovými výrazy *com, de, em, por, visto, á forca de, em vista de, por causa de, por motivo de,...*

Např.:

- *Diamantina se ia fatigando **de brotar** tanta água.* (Couto 2003: 34)
- *E sentiu saudade, melancolia **por não poder** visitar amigos, terras, mulheres.* (Couto 2003: 65)
- *...; galinheiras de guarda aos seus pequeninos cestos de ovos, acoradas debaixo de largas sombrinhas (**visto não existirem** árvores); ...* (Pires 1978: 16)
- *Esse sangue transmexido foi a **causa**, dizem, **de** meu pai nunca mais **comprar** olho em outra mulher.* (Couto 2003: 30)

Příčinné gerundium je také běžné:

Např.:

- **Não dispondo** de terras, o homem da Gafeira exerce como recurso uma actividade não especializada nas fábricas dos arredores. (Pires 1978: 129)
- Certa noite me decidi ir ter com ela, **pesando** em mim a mentira. (Couto 2003: 26)
- Muitas pessoas estavam vestidas de negro, **simbolizando** o luto por familiares em acidentes ... (Público 22-11-04)

Příčestí minulé v kondenzovaných vazbách kauzálních je vlastně zkrácenou formou trpného gerundia (může tedy být do něho vždy převedeno).

Např.:

- **Dadas** as dimensões de sua vida e não havendo berço à medida, a mãe colocou o menino num sapato. (Couto 2003: 14) nebo **Sendo dadas** as dimensões da sua vida ...

Přípustkové (Concessivas):

Vyjadřují děj, který je sice v opozici s dějem věty hlavní, ale přesto nebrání jeho uskutečnění. Infinitivní vazby jsou uvozeny předložkami a předložkovými výrazy *com, sem, malgrado, apesar de, não obstante, sem embargo de*.

Např.:

- *Volto-me antes para o largo e, **sem querer**, torno à manhã do ano passado ...* (Pires 1978: 34)
- *..., adquiriu um perfil próximo do operário **sem contudo se ter identificado** com ele.* (Pires 1978: 129)
- *Inútil, sem sentido, porque raramente alguém o procura **apesar de estar** onde está, á beira da estrada...* (Pires 1978: 13)

Přípustkové gerundium se také vyskytuje (i když ne moc často) a většinou zastupuje spojku *embora* a následný konjunktiv.

Např.:

- ..., e isto, **parecendo** que não, é um desafio ao sorriso de Edwin Aldrin. (Pires 1978: 151)
- E quem são estes? São aqueles que **sendo** (= embora sejam) tanto mais do que eram, e **tendo** (= embora tenham) mais do que tinham e **estando** (= embora estejam) tanto mais levantados, do que estavam, ainda se queixam e se chamam mal despachados. (A. Vieira, *Sermoes*, I, 303)³¹

Participium zastává v přípustkových polovětných vazbách např. funkci trpného konjunktivu imperfekta.

Např.:

- *Fundada com mui pouco poder* (= embora fosse fundada), esta cidade tinha ganhado dentro em 90 anos aquele grande esplendor. (A. Herculano, *Fragmentos*, 107)³²

Podmínkové (Condicionais):

Vyjadřují podmínku, na níž závisí uskutečnění děje věty hlavní. Nejfrekventovanějším přísudkem polovětné vazby podmínkové bývá infinitiv s předložkami *a*, *sem*.

Např.:

- *Nenhum escritor gosta de falar do que escreveu a não ser em ocasiões muito, mas mesmo muito, especiais.* (Pires 1978: 110)
- *De lá, vai-se apanhar o comboio para o Pocinho, não sem antes apreciar os famosos azulejos da estação ferroviária.* (Diário de Notícias 18-11-04)

Je třeba upozornit na to, že slovesný tvar ve vedlejší větě podmínkové uvozené spojkou *se* není osobní infinitiv, ale budoucí konjunktiv.

³¹ Bechara, E. *Op. Cit.*, s. 241.

³² *Ibidem*, s. 242.

Např.:

- *Por isso, **se pretender** juntar aos meus apontamentos a menor ideia, a menor palavra, serei, como o abade da Monografia, narrador de tempos mortos.* (Pires 1978: 95)

Vzhledem k tomu, že tvary osobního infinitivu pravidelných sloves jsou totožné s tvary budoucího konjunktivu, mohlo by snadno dojít k jejich záměně.

Základem kondenzované věty podmínkové však může být i gerundium nebo participium.

Např.:

- *... a solução pode ser o aproveitamento dos laços culturais com o Brasil e a África lusófona, **tirando** partido do crescente interesse internacional pela arte que se faz nesses países.* (Diário de Notícias 18-11-04)
- *História emaranhada como diabo, e muito mais **quando contada** com uma voz de vinho.* (Pires 1978: 99)
- *Entramos em uma batalha, onde **vencidos** (= se formos vencidos), honraremos nosso Deus com o sangue.* (Freire, 221, apud Epifanio Dias, *Gramática Elementar*, § 241, 1)³³

Účinkové/Výsledkové (Consecutivas):

Vyjadřují míru účinku vlastnosti či děje věty hlavní. Nejčastější jsou polovětné vazby infinitivní, uvozené předložkami a předložkovými výrazy *de*, *a*, *até*, *a pontos de*.

Např.:

- *É que ela estendia os braços para o vazio **a pontos de fazer** medo.* (Couto 2003: 27)
- *Florival e Diamantina se fitaram, **até seus olhos perderem** o pé.* (Couto 2003: 36)

³³ Ibidem, s. 242.

- *Caracteriza-se (a DPOC = Doença Pulmonar Obstrutiva Crónica) pela obstrução progressiva das vias aéreas, **resultando** na diminuição da capacidade de respirar.* (Público 17-11-04)
- *Parte do problema deve-se ao elevado número de técnicos qualificados de países pobres que procuram melhores condições no estrangeiro e emigram, **deixando** os seus sistemas nacionais ainda mais deficitários.* (Público 17-11-04)

Účelové (Finais):

Účel věty hlavní vyjadřují pouze polovětné vazby s infinitivem. Zpravidla bývají uvozeny jednou z následujících předložek či předložkových výrazů, které mají význam české spojky „aby“: *a, de, para, por, em, a fim de, com o fim de, no sentido de, de modo a, com vista a, com o objectivo de.*

Např.:

- *Depois, quero dizer que os respeito mas que não me apropri deles, ao contrário de muitos políticos, **para lhes torcer** o cadáver e as ideias à minha feição.* (Pires 1978: 19)
- *Whisky aqui, na aldeia, só talvez no café, e Deus me livre **de me ir meter** no meio dos caçadores e do velho cauteleiro.* (Pires 1978: 119)
- *... a cintura dela se conservava menininha, convidando as mãos **a circum-navegarem** seu corpo.* (Couto 2003: 67)
- *Será, pois, num clima de intrigas e paixão que D'Artagnan e os seus companheiros se vão envolver em inúmeras aventuras **com o fim de proteger** o trono e deitar por terra os planos do cardeal e da sua temível e sedutora espia, „milady“.* (Público 23-11-04)
- *... a magistrada pediu à comissão ... um parecer sobre o perfil psicológico das testemunhas, **de modo a aferir** quem estará em condições para se apresentar ...* (Diário de Notícias 18-11-04)
- *Um documento que ... prevê medidas legislativas e políticas **com vista a eliminar** a discriminação.* (Diário de Notícias 19-11-04)

- ... a tarefa de elaborar um „plano de acção" **com o objectivo de assegurar igualmente „o bem-estar integral" dos menores, ...** (Público 18-11-04)

Infinitiv v účelových větách může stát i bez předložky, a to zejména po pohybových slovesech, která přebírají funkci pomocných sloves a označují záměr.

Např.:

- *Então, ando para aqui **improvisar** um coxinho?* (Couto 2003: 15)
- *Tenho que ficar aqui, **regar** o farol.* (Couto 2003: 22)

Způsobové (Modais):

Způsobové věty vyjadřují způsob uskutečnění děje věty řídicí. Nejobvyklejší jsou infinitivní vazby s předložkami a předložkovými výrazy: *sem, a, de, com, de modo a, a maneira de, ao modo de*.

Např.:

- ... para penetrar nele a fundo, sempre mais fundo, **de modo a destruir-lhe os últimos restos de dúvida e de serenidade.** (Pires 1978: 29)
- ..., o Florival sentou-se na pedrinha, envergonhado **a modos de justificar o vestido na conformidade de suas peludas pernas.** (Couto 2003: 35)
- **A bem dizer, ela só falava depois da lágrima.** (Couto 2003: 26)
- *Muito-muito, o marido quando valtava bêbado e queria sair uma vez mais, desnoitado, **sem distinguir** o mais esquerdo (sapato) do menos esquerdo.* (Couto 2003: 14)

Někteří portugalské lingvisté separují způsobové věty uvozené předložkou *sem* do samostatné skupiny, kterou označují jako „orações exclusivas“.

Vyjádřit způsob lze i pomocí gerundia. Tento typ způsobových vět s gerundiem bývá rovněž členěn samostatně, pod názvem věty „nástrojové“ (orações de modo

e instrumento), ačkoli se v podstatě nejedná o nic jiného, než o věty způsobové. Nástrojovým větám s gerundiem odpovídá méně obvyklá vazba s předložkou *com* + infinitiv se členem.

Např.:

- ... o debate ... revelou aquilo que tem sido perceptível: **com o passar do tempo** (= **passando** o tempo) ... Santana Lopes está ... cada vez mais adaptado e preparado para a chefia do Executivo, ... (Diário de Notícias 19-11-04)
- Escolheu duas argolas, amarrou-os com força e tão curto que roçavam o focinho na parede, mal **tocando** o chão com as patas dianteiras. (Pires 1978: 23)
- ..., uma insinuação de trevas posta a circular pela muralha em pleno dia para tornar o largo mais só, **deixando-o** entregue aos vermes que o minam. (Pires 1978: 14)

Někteří autoři nepovažují gerundium za větu, kromě případu, když vyjadřuje způsob a vyskytuje se bez komplementu – příslovečného určení (viz. věta v příkladu). Zřídka se v polovětné vazbě způsobové vyskytuje i přičestí minulé.

Např.:

- Na realidade, não falava: assobiava, **feita** uma ave. (Couto 2003: 13)
- No dia seguinte, a mesma coisa: ela, **feita** sombra, perseguindo o Amaral pelas ruelas do parque. (Couto 2003: 68)

Časové (Temporais):

Tyto polovětné vazby vyjadřují časové okolnosti věty řídící.

Současnost dějů věty hlavní a vedlejší vyjádříme polovětnou vazbou s infinitivem, jemuž předchází předložka *a*. Kladný infinitiv se používá i se členem, který se s předložkou *a* pojí ve výraz *ao*.

Např.:

- ***Ao passar** por Tomás Manuel pára um segundo, **inclina-se ao ouvido dele:***
... (Pires 1978: 182)
- *Muitos deles voltaram a estudar **ao verem** as dificuldades do mundo do futebol profissional.* (Diário de Notícias 25-11-04)
- *..., os ingleses venceram **ao concluírem** a jornada com 64 pancadas, contra as 66 dos rivais.* (Público 22-11-04)

Pro vyjádření současnosti s dějem řídícím, lze použít i jednoduché gerundium nebo minulé participium.

Např.:

- *Tínhamo-lo deixado para trás à beira de um balseiro, cabeça levantada, revólver a fumar, **velando** orgulhosamente os cadáveres do cavalo e da cadela.* (Pires 1978: 104)
- *Agora, **deitada** de novo nas traseiras de casa, eu volto a olhar essa estrela onde meu pai habita.* (Couto 2003: 32)

Předčasnost vůči větě řídící vyjádříme infinitivní polovětnou vazbou uvedenou výrazy *depois de*, *após*, *ao fim de*, *uma vez*, ...

Např.:

- *Como essas estrelas que chegam até nós mesmo **depois de terem morrido**.* (Couto 2003: 14)
- *..., disse Larsen, **após se ter reunido** com Assad e com o chefe da sua diplomacia, Faruk Al-Shareh.* (Diário de Notícias 25-11-04)
- *Um dos velhos sonolentos, **ao fim de muito cabecear**, desabou em cima dos companheiros, baralhando-os.* (Pires 1978: 179)

Chceme-li v polovětných vazbách vyjádřit děj, který se odehrál v blízké minulosti, použijeme infinitivu s předložkovými výrazy *perto de*, *prestes a* či *apenas*.

Např.:

- **Prestes a sair da reitoria**, Mota Amaral escusou-se a comentar este incidente, ... (Diário de Notícias 25-11-04)
- *A madrasta de Catarina assumiu apenas ter escrito outras cartas ao marido, também anexadas ao processo.* (Público 18-11-04)

Pro vyjádření předčasnosti se běžně užívá i složeného gerundia.

Např.:

- ..., a começar por Xenofonte, 400 anos a.C., que descobriu que Deus, **tendo criado o homem e achando-o**, coitado, fraquíssimo, lhe fez presente o cão. (Pires 1978: 98)
- ... „desde a primeira hora, a câmara disponibilizou os espaços que tinha disponíveis, **tendo efectuado** várias diligências junto de outras entidades públicas, associativas e privadas.“ (Diário de Notícias 25-11-04)
- *O que fará ela (Condoleezza Rice) quando terminar o ciclo Bush?* (Público 17-11-04)

Zdá se, že předčasný děj může být vyjádřen i gerundiem jednoduchým. (Ne všichni filologové však s tímto tvrzením souhlasí, jelikož zastávají názor, že „přítomné gerundium“ vyjadřuje vždy děj současný s dějem věty hlavní.)

Předčasnost lze vyjádřit i třetím způsobem kondenzace, příčestím minulým. To může být uvedeno stejnými výrazy jako infinitiv.

Např.:

- **Vinda da igreja**, a mãe descobriu-se do véu e anunciou que iria compor a árvore de Natal. (Couto 2003: 16)

Časové participium může být následováno vztažným zájmenem *que* a patřičným tvarem slovesa *ser*.

Např.:

- ***Acabado** que foi o prazo destinado pelo tirano...* (M. Bernardes apud S. Ali, *Gramática Secundária*, 196)³⁴

Následnost k hlavnímu ději vyjadřuje infinitivní polovětná vazba s předložkami *antes de*.

Např.:

- *Maria das Mercês deve ter tropeçado vezes sem conta **antes de se entregar** nos braços da lagoa.* (Pires 1978: 135)

Délku trvání děje či lhůtu v současnosti, minulosti i budoucnosti vyjádříme polovětnou vazbou s infinitivem uvozenou předložkou *até* nebo *para*.

Např.:

- *...; o amargo e penoso suor de umas folhinhas que nasceram de apreensivos redactores e passaram por cadeias sucessivas de repartições, tesouras, adiamentos, sustos, **até serem esprimidas** nas pesadas rotativas.* (Pires 1978: 149)
- *Corria que o Florival fazia das outras vidas o que a jibóia faz com cabritinhos: enrolava-as e esmiudava-as **até ficarem engolíveis**.* (Couto 2003: 35)
- *Não demorou muito **para serem punidos** os envolvidos nos incidentes de sexta-feira ...* (Público 22-11-04)

Zvláštním případem je pak použití gerundia, kterému předchází předložka *em*. V tomto případě se jedná o takovou konstrukci, která vyjadřuje vztahy času, ale i určité podmínky či hypotézy. Je-li tohoto obratu použito s časovým významem, pak redukovaná věta se slovesem v gerundiu vyjadřuje děj, který proběhl bezprostředně před dějem věty hlavní:

- *Em fazendo os trabalhos de casa, podes ir brincar.*

³⁴ Ibidem, s. 242.

V tomto případě je taktéž přítomno vyjádření určité podmínky a tak může být tato redukovaná věta explicitně převedena i do podmínkového souvětí:

- *Se fizeres os trabalhos de casa, podes ir brincar.*

Spojení gerundia s předložkou *em* může stát bez jakéhokoli časového významu, tak jako je tomu v následujícím případě:

- *Em se tratando de futebol, a sele(c)ção brasileira é ótima.*

3.1.4 Polovětné vazby ustálené

Polovětné vazby ustálené „*orações reduzidas fixas*“ jsou takové vazby, které se naopak nedají nahradit ekvivalentní větou rozvitou.

Patří sem určité slovesné vazby s infinitivem ve funkci podmětu. (Infinitiv následuje hned po slovesném tvaru určitém.)

Např.:

- *Coube-nos ornamentar o salão* (E NÃO: *que ornamentássemos*).
- *Valeu-nos estarem perto alguns amigos* (E NÃO: *que estivessem perto*).
- *Imediu-nos a viagem vindo...* (E NÃO: *que veio*)³⁵

Podle Bechary totiž určité věty nemají s jistým typem sloves, po nichž následuje podmět věty vedlejší, nemají možnost převodu do rozvité explicitní formy. Jaká jsou tato slovesa, jakého jsou typu a jaký je důvod této syntaktické zvláštnosti? Pro vysvětlení tohoto faktu si uveďme ještě jeden příklad:

- *O presidente demitiu-se, deixando o lugar vago.*³⁶

V této větě máme dvě slovesa – „*demitiu-se*“ a „*deixando*“. Sloveso „*deixando*“ tvoří jádro redukované věty, jelikož je ve formě, jež je tradičně chápána jako

³⁵ Ibidem, s. 525.

³⁶ Internetová diskuze na stránkách www.ciberdúvidas.sapo.pt.

nominální tvar slovesa. Nenese v sobě totiž žádné znaky času či osoby (a v případě gerundia ani čísla). V tomto příkladu má však mluvčí možnost použít jak formu redukovanou, tak i formu rozvitou, explicitní, jak je vidět na dalším příkladu:

- *O presidente demitiu-se e deixou o lugar vago.*³⁷

Redukované věty, o kterých se Bechara ve své gramatice zmiňuje jako redukované věty stálé, jsou závislé na slovesech, při jejichž použití mluvčí používá redukovanou vazbu ať už dobrovolně, tak i proto, že je to jediná možnost, kterou daná lexikální struktura připouští. Vraťme se nyní zpět k našim příkladům. Tyto tři věty představují situace, kdy je věta redukovaná podmíněm věty podřadící a kdy je nemožné použít, díky specifickému kontextu, v němž se nacházejí, slovo ve finitním tvaru. Srovnajme například naši větu

- *Coube-nos ornamentar o salão.*

s těmito příklady:

- *Mandaram-nos ornamentar o salão.*
- *Mandaram que ornamentássemos o salão.*

Sloveso *mandar* dovoluje použití obou dvou větných konstrukcí, ale sloveso *caber* nikoli. Co je důvodem této na první pohled nepochopitelné skutečnosti? Je jím jakási přirozená „genetika“ slovesa. Jinými slovy, lexikální charakteristika těchto dvou sloves je odlišná. Každé sloveso v portugalském jazyce dovoluje použití jenom některých typů konstrukcí a jiných nikoli.

V tomto konkrétním případě, který zde analyzujeme, máme slovesa, jež v určitých konstrukcích mají jako podmět redukovanou větu infinitivní. Tato slovesa z našich příkladů jsou *caber*, *valer*, *impedir*. Jiná slovesa, která se nacházejí v konstrukcích s redukovanou větou ve funkci předmětu přímého, jako například *agradecer*, *perdoar*, jak uvedeme níže.

³⁷ Ibidem.

K ustáleným polovětným vazbám patří i souřadné věty ve slučovacím poměru, který je vyjádřen předložkami *sobre* nebo *além de* + infinitiv.

Např.:

- *É porque as toucas e lencinhos pudibundos, **sobre não serem enfeites** mui sedutores, algumas vezes tornam a virtude rançosa...* (Camilo, *A Queda dum Anjo*, 111)³⁸

Dále jsou to věty se slovesy *agradecer*, *perdoar* a s neosobním slovesem *haver* ve vazbě *não há valer-lhe* atp., po kterých následuje infinitiv coby předmět přímý.

Např.:

- *Já sabe o prémio que há-de haver...* (Couto 2003: 156)
- *E lá se vão: não há mais (= não é possível) **contê-los ou alcançá-los**.* (E. da Cunha, *Os sertões*, 128)³⁹

V neposlední řadě patří do skupiny ustálených polovětných vazeb věty označující okolnosti, pro jejichž vyjádření neexistují spojky podřadící, které by uvozovaly adekvátní větu rozvitou. Tyto kondenzované vazby mohou označovat:

a) Výjimku:

Např.:

- *A filha estava com catorze anos; mas era muito fraquinha, e não fazia nada, **a não ser namorar os capadóci**os...* (M. De Assis, *Brás Cubas*, 201)⁴⁰

b) Vyloučení:

Infinitivní vazba uvozená předložkovými výrazy *longe de*, *em lugar de*, *em vez de*.

Např.:

- *Uma defesa mais ideológica do que „realista“ à la Kissinger e que está **longe de se esgotar** na invasão do Iraque ...* (Diário de Notícias 24-11-04)

³⁸ Bechara, E. Op. cit., s. 534.

³⁹ Ibidem, s. 525.

⁴⁰ Bechara, E. Op. cit., s. 526.

- ... necessita de uma abordagem diferente que facilite **em lugar de complicar** a sua instalação; ... (Público 22-11-04)
- Tocado pelo veneno da curiosidade, **em vez de me dirigir** logo para aqui, onde uma estaladeira de caçadores aguardava a minha chegada desde manhã, **acompanhei** o Velho ao café. (Pires 1978: 31)

c) Způsob nebo prostředek:

Sloveso může mít tvar infinitivu nebo gerundia.

Např.:

- *Desmoralizou-se **com desmenti-lo** em público.*⁴¹
- ... e os mais atrasados haviam de ficar à porta, ao ar livre, **acompanhando** a cerimónia por simples cálculo do tempo ... (Pires 1978: 17)

K ustáleným polovětným vazbám se řadí i určité podřadné gerundiální věty způsobové, které se obvykle neobjevují ve spojení se slovesem v určitém tvaru.

Např.:

- **Resumindo e não concluindo:** *Dona Amarguinha tinha sido levada, em emergência, a saúde dela já sem estado.* (Couto 2003: 27)
- *Os povos desenganam-se como as pessoas: **sofrendo, perdendo e pagando.*** (M. De Maricá)⁴²

Kdy infinitiv netvoří polovětnou vazbu

Infinitiv netvoří polovětnou vazbu pokud zastupuje podstatné jméno stejného významu a vyjadřuje děj, který se nevztahuje k žádnému podmětu.

Např.:

- *Reformar, e não inovar, é o voto do legislador prudente.* (Bechara 1992: 526)

⁴¹ Bechara, E. Op. cit., s. 526.

⁴² Ibidem, s. 526.

Infinitiv, který je součástí opisné vazby, stejně tak jako infinitiv, jemuž předchází modální sloveso v určitém tvaru, rovněž nemůžeme považovat za prostředek kondenzace.

Např.:

- *Que mar lhe **havia eu de dar**, se nenhum me coubera, ...* (Couto 2003: 19)
- *A avó **não podia ficar** assim sem amparo naquela tão distante solidão.* (Couto 2003: 22)

Kondenzorem není ani infinitiv ve spojení s předložkou (která mu předchází) v kvalifikativní funkci vztahující se k určitému substantivu.

Tato funkce infinitivu vyjadřuje buď určení, např.: *sala de jantar, água de beber, máquina de lavar, maneira de falar*, atd., nebo má ekvivalentní význam jako přídavné jméno končící příponou *-vel*.

Např.:

- Nesta seção tratei das escolas e gerais públicas, dos mestres régios, de nossa legislação nesta parte, e do que nela me parece *de conservar* (= *conservável*) ou *de emendar* (= *emendável*). (Garrett, *Educação*, 27)⁴³

Infinitiv pojící se prostřednictvím předložky s určitými adjektivy (*fácil, difícil, bom*, etc.), má limitativní význam a rovněž není kondenzorem. Např.: *Oso duro de roer* - ativo = de alguém roer/passivo = de ser roído por alguém.

Dále není součástí polovětné vazby infinitiv s platností imperativu (např.: **Apagar a luz antes de sair.**) a infinitiv, který vstupuje do substantivních vět tázacích (přímých či nepřímých) a do vět adjektivních:

- Queixar a quem?
- Não sei a quem queixar.
- Ninguém tenho a quem queixar.

⁴³ Ibidem, s. 528.

Kdy gerundium a participium minulé netvoří polovětnou vazbu

Jsou-li gerundium nebo participium součástí slovesné vazby, nemají kondenzační funkci.

Např.:

- *Fora **ficava** esse céu todo **azulzinado**, os zunzuns da gente no bazar.*
(Couto 2003: 39)

Prostředkem kondenzace není ani participium, které má platnost kvalifikativního adjektiva.

Např.:

- *lugar dela era mais arejado que o céu, **exposto** ao longe e ao esquecer.*
(Couto 2003: 21)
- Um dia como (quando) trabalhava nos campos, triste e *abatido* pelos seus receios, viu alguns pássaros. (A. F. de Castilho apud *Seleta Nacional*, I, 34)⁴⁴

3.2 Polovětné vazby a jejich podmět

Při volbě „vedlejší věta nebo polovětná vazba“ hraje významnou roli podmět. Základním pravidlem je, že pokud obě věty, řídicí i věta na ní závislá, mají stejný podmět, je vždy možné uplatnit polovětnou konstrukci.

3.2.1 Vazba s infinitivem

Jak již bylo řečeno, nejběžnější případ užití polovětné vazby s infinitivem je při totožnosti podmětů věty hlavní a závislé.

⁴⁴ Ibidem, s. 529.

Např.:

- *Se achegava à mulher para escutar as terríveis ameaças contra ele próprio.* (Couto 2003: 165)
- *Schett bateu sucessivamente as americanas Lisa Raymond (6-2 e 6-4) e Chanda Rubin (6-2 e 6-3), antes de participar na vitória de pares.* (Diário de Notícias 24-11-04)
- *Tinha sido assim a vida inteira: o marido sentia vergonha de ter gerado apenas um descendente.* (Couto 2003: 133)

Pokud polovětná vazba předchází větě hlavní (obě se váží ke stejnému podmětu), uplatňuje se z důvodu lepší srozumitelnosti tvar infinitivu osobního namísto prostého.

Např.:

- *Mas antes de serem memória, recordação, os cães são a assinatura do amo, ...* (Pires 1978: 88)
- *Depois de Julie e Melissa serem violadas e mortas por Marc Dutroux, 325 mil pessoas manifestaram nas ruas o seu apoio às vítimas do criminoso belga.* (Diário de Notícias 19-11-04)
- *PSD e CDS recusaram a audição do ministro Morais Sarmento, por considerarem que o Governo nada tem a ver com o caso.* (Diário de Notícias 19-11-04)

Implicitní vazbu s infinitivem lze použít i při nestejných podmínkách, pokud jsou oba v souvětí vyjádřeny.

Např.:

- *Há um lugar para vocês me enterrarem lá.* (Couto 2003: 114)
- *E estas pontas são de fogo e de mel e conduzem à absolvição no dia em que das entranhas da Gafeira desaparecer o último sinal de paganismo ...* (Pires 1978: 19)

Infinitivní syntagma lze použít při nestejných podmínkách i tehdy, pokud podmět polovětné vazby není vyjádřen přímo, ale je nějakým způsobem zmíněn ve větě řídicí. Zde má nejčastěji formu přímého předmětu, který je buď ve tvaru zájmenném nebo substantivním.

Např.:

- *Dizia-se que a Europa era demasiado burocrática e agora criticam-nos por sermos mais democráticos.* (Diário de Notícias 24-11-04)
- *A Federação Portuguesa de Futebol (FPF) escolheu a conceituada estilista Fátima Lopes para criar o próximo traje oficial, ...* (Diário de Notícias 19-11-04)

Podmět polovětné vazby může být vyjádřen ve větě hlavní i předmětem ve 3. pádu.

Např.:

- *Vamos chamá-la, convidar-lhe a sentar no banco das traseiras, até já estou a ver-lhe a bater a cuzança dela na chaparia.* (Couto 2003: 107)
- *Sabe-me mal a boca só de pensar nos ingénuos que procuram padre, mãe e confidente num barman, ...* (Pires 1978: 120)
- *Não lembra ao diabo escolher um sítio daqueles.* (Pires 1978: 135)

Polovětná vazba může mít jiný podmět i tehdy, pokud je v hlavní větě užito sloves vyjadřujících rozkaz - *mandar, ordenar, intimar, ...*

Např.:

- *Esteve representado (o colégio) no funeral de Maria Mercês com a coroa de saudade e da pureza e mandou rezar missa na capela por alma da aluna desventurada.* (Pires 1978: 142)
- *Na estação da Shell, e trinta quilómetros da Gafeira, intimou o moço de serviço a abrir o bar, ...* (Pires 1978: 186)

V některých případech se podmět řídicí věty a polovětné vazby liší jen formálně. Podmět jedné z nich je totiž obsažen v podmětu věty druhé.

Např.:

- *Segundo Carlos Leonel, „presume-se que um dos adolescentes transportaria, eventualmente, explosivos (não se sabe se cartuchos, pólvora ou de outro tipo), e ao manusearem-nos deu-se uma explosão que se projectou na direcção de um colega, ...“ (Diário de Notícias 19-11-04)*

(podmět věty řídicí je součástí podmětu polovětné vazby)

- *Marido azedava e começou a ameaçar: se era para lhe desalojar o definitivo pé, então, o melhor seria desfazerem-se do vindouro. (Couto 2003: 15)*

Podmět jiných polovětných vazeb je vyjádřen nepřízvučným osobním zájmenem: o je podmětem infinitivu *entrar*. Má-li infinitiv svůj předmět přímý, podmět je ve tvaru *lhe*:

- *Eu lhe mandei fazer o exercício.*
- *Eu o mandei fazer o exercício.*

Běžné je použití *lhe* pro vyjádření podmětu i v případech, kdy předmět přímý tvoří osobní zájmeno.

- *Ouvi-lhe chamá-lo.*

Takový příklad, jako je např. ten z následujícího úryvku od A. Herculana, je zcela výjimečný:

- *„... a tia Domingas ouviu-o chamá-la de novo, mansamente“ (Fragmentos, 76)⁴⁵*

(=a tia Domingas ouviu que *ele* [= o] a [= *la*] chamava de novo.)

⁴⁵ Ibidem, s. 531.

Pokud se infinitiv nachází v pronominálním postavení, je běžné, že jeho podmětem je tvar *o* a nikoli *lhe*:

- ... *o Sália ... rebramia com som medonho, até chegar às planícies, onde o solo o não comprimia e o deixava espriar-se pelos paus e juncais ...* (A. Herculano apud *Fragmentos*, 76-77)⁴⁶

3.2.2 Vazba s participiem

Stejně jako konstrukce infinitivní a gerundiální, i participiální polovětné vazby mají převážně stejný podmět jako věta řídící.

Např.:

- *Manchado de medos nos fundilhos, o Bonifácio se arrastou amparado pelo general...* (Couto 2003: 147)
- *Condenadas (as criminosas) e tudo, fazem amor.* (Pires 1978: 153)
- *Há coisas que só paradas é que crescem.* (Couto 2003: 30)

Rovněž u participia se setkáváme s jeho absolutním užitím. Podměty obou vět mohou být různé, ovšem podmět participiální polovětné konstrukce musí být vždy vyjádřen.

Např.:

- *Apesar do sim então dado pelos vários partidos, nada foi feito.* (Diário de Notícias 24-11-04)
- *Passado mais este tormento, a formação de José Peseiro recolheu rapidamente ao hotel onde ficará instalada até ao dia do jogo.* (Diário de Notícias 24-11-04)
- *... as análises são requisitadas e pagas pela empresa que é objecto de controlo, sendo também esta que decide o calendário da própria amostragem, salvaguardados os requisitos legais.* (Público 22-11-04)

⁴⁶ Ibidem, s. 532.

- *Uma vez a casa fechada, alguém levou os animais para as fábricas.* (Pires 1978: 90)
- *Atrás, muito recuados e de coração nas mãos, o Benfica colocou fé em Luisão e este safou em cima da linha um golo do Rio Ave (74').* (Público 22-11-04)
- *A dupla Wilson Malta e Luísa Costa conquistaram a medalha de bronze no Mundial de juniores de patinagem artística, em pares dança, realizados nos EUA.* (Público 22-11-04)

3.2.3 Vazba s gerundiem

Rovněž polovětná vazba gerundiální bývá nejčastěji zaváděna, jsou-li podmínky obou vět stejné.

Např.:

- *Sabendo que não falo, ele também pouco fala.* (Couto 2003: 112)
- *A criada-criança entrava e saía, carregando a bagagem.* (Pires 1978: 54)
- *Dirigentes de instituições científicas evitam denunciar a situação de incumprimento de promessas de financiamento temendo as consequências sobre as suas instituições.* (Público 23-11-04)

Absolutní užití je možné i u gerundia. To znamená, že může vyjadřovat druhé sdělení při nestejnosti podmětů věty řídicí a kondenzované.

Např.:

- *Era um túnel, praticamente cheio de água, faltando apenas uns dois centímetros para ela chegar ao tecto, e conduzia até às profundezas da casa.* (Diário de Notícias 24-11-04)
- *Este assunto já motivou várias reuniões com a FIFA, não se tendo chegado ainda a nenhuma conclusão.* (Diário de Notícias 17-11-04)
- *Continuemos, como naquela manhã, a seguir marido e mulher atravessando o largo.* (Pires 1978: 26)

Na tomto místě je třeba upozornit na jeden zajímavý kontrast. V italské učebnici *Una grammatica italiana per tutti 2*⁴⁷ se kapitola „Uso dell'infinito e del gerundio dopo i verbi di percezione“ věnuje tématu užití gerundia a participia v závislosti na různosti či stejnosti podmětů v jednotlivých větách souvětí. Uvědomili jsme si, že je tomu stejně tak i v portugalštině. Tento příklad se týká sloves, která vyjadřují určitý proces vnímání, jako např: *ver* (vidět), *olhar* (dívat se), *observar* (pozorovat), *notar* (všimnout si), *ouvir* (slyšet), *sentir* (slyšet), *escutar* (poslouchat) či *perceber* (vnímat).

Použijeme-li po slovesech tohoto typu infinitiv, vyjadřujeme tím, že podmět slovesa vyjádřeného tímto tvarem se liší od podmětu slovesa ve finitním tvaru:

- *Vi a rapariga chegar em casa.*⁴⁸

V této větě je podmětem prvního slovesa *ver* – *vidět* zájmeno *já*. Podmět slovesa v infinitivu je předmět slovesa první věty, tedy *rapariga* (dívka). Věta by se pak do češtiny dala přeložit: „Viděl jsem dívku přijít domů.“ (= já jsem viděl; dívka se vracela). Zcela paralelní jsou následné příklady:

- *Escutámos Mário tocar Beethoven.*

„Poslouchali jsme Mária, jak hraje Beethovena.“ (= my jsme poslouchali; Mário hrál Beethovena)

- *O cão percebeu o barrulho provir da casa.*

„Pes zaslechl hluk přicházející z domu.“ (= pes slyšel; hluk přicházel z domu)

Jak je vidět, do češtiny lze tyto věty, i když se jedná o stejný syntaktický model, převést trojím možným způsobem, a to infinitivem, slovesem v určitém tvaru a adjektivem.

⁴⁷ Latino, A. Muscolino, M. *Una grammatica italiana per tutti 2*. Roma: Edilingua, 2005, s. 132.

⁴⁸ Všechny příklady v části práce, věnující se rozdílu v použití gerundia a participia po slovesech vnímání jsou převzaty z *Una grammatica per tutti 2* a byly převedeny do portugalštiny. Dané příklady byly konzultovány s rodilým mluvčím.

Na druhou stranu, užití gerundia ve stejných větách nás informuje o faktu, že podmět slovesa, které je v nefinitním tvaru odpovídá podmětu slovesa první věty:

- *Vi a rapariga chegando em casa.*

V této větě je podmětem slovesa *ver* – vidět, stejně jako tomu bylo v prvním případě, *já*. Tvar gerundia slovesa *chegar* – přijít nás informuje o tom, že má v tomto kontextu podmět *já*. Věta se pak může do češtiny přeložit explicitně opisem:

„Viděl jsem tu dívku, když jsem šel domů“, nebo přechodníkovým tvarem „Viděl jsem tu dívku přicházeje domů“.

- *Escutámos Mário tocando Beethoven.*

I tuto větu můžeme překládat dvěma způsoby, a to „moderním“ opisem a „archaizujícím“ přechodníkem:

„Když jsme hráli na klavír, poslouchali jsme Mária.“ či „Poslouchali jsme Mária hrajíce na klavír.“

- *O cão percibiu o barrulho provendo da casa.*

Ten samý případ je i předchozí věta, takže:

„Pes zaslechl hluk, když přicházel z domu“ nebo „Pes zaslechl hluk přicházeje z domu.“

3.2.4 Poznatky

Tato část práce je jakýmsi praktickým vyústěním. Chtěli bychom se v ní věnovat vlastnímu výzkumu, který jsme provedli na rozboru výše uvedených textů portugalsky psaných literatur.

Oração finita vs. Frase reduzida/não finita

Zde přinášíme krátký přehled spojek a spojkových výrazů, které uvozují explicitní věty, a předložek a předložkových výrazů, jež uvozují podobné redukované věty. Naší snahou bylo nalézt příklady spojek a předložek, které se mohou zaměnit při převedení věty z redukované na explicitní.

Uvědomujeme si, že tento přehled není ucelený. Nalézají se v něm příklady, jež jsme našli během rozboru citované literatury. V některých případech, kdy jsme v uvedené literatuře nenalezli příklad pro určitou spojku/spojkový výraz či pro předložku/předložkový výraz, které jsme však shledali běžně užívanými, použili jsme pro ilustraci příkladu z portugalských gramatik či z internetu.

Věta časová

spojka/spojk. výraz	předložka
quando O ventre da sua mãe ainda o fabricava, <i>quando a morte com ele fez encontro</i> . (Couto 1999: 35)	ao Vamos meter mais uns copos, e <i>ao nascer do sol</i> despejamos uma cartucheira na lagoa. (Pires 1978: 118)
antes que Precisa de fazer as suas coisas lá no Governo o mais depressa possível, <i>antes que se descubram</i> . (Público 22-11-04)	antes de Quer saber a razão do sinal da cruz, <i>antes de fazermos amores?</i> (Couto 2003: 83)
depois que Saiu <i>depois que</i> ele chegou. (Bechara 1992: 502)	depois de O ferido, <i>depois de se ter despenhado no vazio de um imenso poço</i> , sumiu-se no coração das trevas ... (Pires 1983: 153)
até que Eu não aceitarei os resultados das presidenciais <i>até que seja provado ao povo da Ucrânia</i> que eles são credíveis... (Diário de Notícias 25-11-04)	até ...os consumidores adiavam compras <i>até surgir uma luz ao fundo do túnel</i> . (Diário de Notícias 18-11-04)

Věta podmětná

spojka/spojk. výraz	předložka
que Parece <i>que os portugueses têm motivos para estar com „bom astral“</i> , ... (Diário de Notícias 19-11-04)	de Desaire real seria <i>de</i> a deixar sem prêmio. (Bechara: 516)

Věta podmínková

spojka/spojk. výraz	předložka
caso Trago uma caixa de metralhadoras para os Gregos, <i>caso</i> eles estejam em perigo de ser batidos pelos Troianos, (Cunha, Cintra: 602)	no caso de <i>No caso de vir a localizar-se aqui</i> , numa área há muito desocupada, a pista de gelo terá 260 metros quadrados ... (Público 19-11-04)
se <i>Se não houvesse solo</i> não havia erva, nem borrego, e não existindo tudo isso não haveria o ensopado de borrego», ... (Diário de Notícias 19-11-04)	a Nenhum escritor gosta de falar do que escreveu <i>a não ser em ocasiões muito, mas mesmo muito, especiais</i> . (Pires 1978: 110)
sem que Ou seja, Rui Teixeira ficou como titular do processo, <i>sem que tenha havido um sorteio</i> . (Diário de Notícias 18-11-04)	sem Não sairá <i>sem</i> apresentar os exercícios. (Bechara: 520)

Věta předmětná

spojka/spojk. výraz	předložka
que Respondi-lhe <i>que</i> já tinha lido a receita em qualquer parte. ⁴⁹	a É que, nesse outro, eu podia ajudar Ananias <i>a</i> se vestir, servir seu prato, remendar seus trapos. (Couto 2003: 77) em Um grupo de juízes, <i>em</i> parceria com a Universidade Católica e o Cenjor, já se empenhou em formar um número considerável de jornalistas. (Diário de Notícias 25-11-04)

⁴⁹ Cunha, C., Cintra, L. Op. cit., s. 596.

Věta příčinná

spojka/spojk. výraz	předložka
<p>porque Hoje vim buscá-lo, <i>porque há muito que espero ouvi-lo.</i> (Público 23-11-04)</p> <p>pois Os resultados terão especial interesse para as indústrias, pois permitem conhecer os riscos ao longo de todo o processo de produção... (Público 22-11-04)</p> <p>visto que Este será um encontro especial, <i>visto que esta será a milésima vez</i> que a equipa de Manchester entrará em campo ... (Público 23-11-04)</p> <p>que Vamos mas é daqui, <i>que isto vai chamar azeres...</i>(Couto 1999: 41)</p>	<p>por ...não teriam muito a dizer-lhe <i>por não se conhecerem...</i> (Público 17-11-04)</p> <p>de Sabe-me mal a boca só <i>de pensar nos ingénuos</i> que procuram padre, ... (Pires 1978: 120)</p>

Věta přípustková

spojka/spojk. výraz	předložka
<p>apesar de que</p> <p>Interessante que em "Fiddler on the Roof" o passado é repetido por tradição <i>apesar de que</i>, mesmo dentro dos poucos limites que eram permitidos aos ... ⁵⁰</p>	<p>apesar de</p> <p><i>Apesar de os três tripulantes concordarem na tese</i>, terão sido registadas algumas incongruências. (Público 17-11-04)</p>
<p>embora</p> <p>Hoje sabe-se que não é assim, <i>embora esta seja a área da Terra menos conhecida pelos homens</i>. (Público 19-11-04)</p>	<p>gerundium bez předložky</p> <p>..., e isto, <i>parecendo</i> que não, é um desafio ao sorriso de Adwin Aldrin. (Pires 1978: 151)</p>
<p>mesmo que</p> <p>Claro que estão tensos, como qualquer pessoa que vai a tribunal, <i>mesmo que seja por causa de uma multa de estacionamento</i>. (Diário de Notícias 18-11-04)</p>	

⁵⁰ Příklad z internetových stránek www.portugal-linha.pt/opinião.

Věta účelová

spojka/spojk. výraz	předložka
<p>para que</p> <p>E, <i>para que</i> isso seja atingido, „é necessário criar algum suporte para receber o feedback dos nossos utentes“. (Público 17-11-04)</p> <p>a fim de que</p> <p>Reclamou <i>a fim de que</i> o nomeassem. (Bechara: 500)</p>	<p>para</p> <p>Tão cedo não apanhamos outra maré <i>para</i> desenterrar os peixes. (Pires 1978: 320)</p> <p>a fim de</p> <p>Mauresmo preferiu parar, depois da participação no Masters, <i>a fim de preparar a próxima temporada</i>. (Diário de Notícias 24-11-04)</p>

Věta účinková

spojka/spojk. výraz	předložka
<p>de modo que</p> <p>Voltou o rosto <i>de modo que</i> não fosse visto de frente.⁵¹</p>	<p>a pontos de</p> <p>Ao contrário da letra de Amália, eu comando o meu coração, mas <i>não a pontos de</i> evitar que ele me pague partidas como as que descrevo ao longo destas ...⁵²</p>

⁵¹ Příklad z internetové diskuze na stránkách ciberduvidas.sapo.pt.

⁵² Příklad z internetových stránek www.esferadoslivros.pt/livros.

Věta způsobová

spojka/spojk. výraz	předložka
<p>de maneira que</p> <p>No contexto deste e-book, só precisará de alguns, <i>de maneira que</i> falaremos apenas desses.⁵³</p>	<p>a maneira de</p> <p>Torna-se pois o herói que glorifica a <i>maneira de</i> pensar do Alemão, ao mesmo tempo que é o que "paga as favas" por tudo, como se dizia na minha terra. ...⁵⁵</p>
<p>sem que</p> <p>Um periscópio também te permite espreitar por detrás de uma esquina <i>sem que</i> os teus amigos ou amigas te vejam.⁵⁴</p>	<p>sem</p> <p>Muito-muito, o marido quando voltava bêbado e que queria sair uma vez mais, desnoitado, <i>sem</i> distinguir o mais esquerdo (sapato) do menos esquerdo. (Couto 2003: 14)</p>

Věta vztažná

spojka/spojk. výraz	předložka
<p>que</p> <p>Foi o queijo <i>que</i> o corvo comeu.⁵⁶</p>	<p>para</p> <p>O tio Gaspar não era indivíduo <i>para</i> deixar que lhe mijassem nas botas. (Pires 1978: 102)</p> <p>de</p> <p>E ilustrava o exemplo <i>de</i> ele nunca querer usar sapato (Couto 2003: 83)</p>

⁵³ Příklad z internetové diskuze na stránkách ciberduvidas.sapo.pt.

⁵⁴ Příklad z internetových stránek www.coimbra.lip.pt.

⁵⁵ Příklad z internetových stránek www.portugal-linha.pt/opinião.

⁵⁶ Příklad z internetových stránek ciberduvidas.sapo.pt

Konfrontovali jsme tyto příklady redukováných vět s portugalskými gramatikami a můžeme uvést, že jsme v textech neobjevili žádné vazby, které se nenacházejí v gramatikách. Navzdory širokému užití redukováných vět se může zdát, že jejich výpovědní hodnota, tj. informační schopnost, je nižší než je tomu u vět se slovesem ve finitním tvaru a že redukované věty ztrácejí určitou část informace. Je možné, že s tím souvisí i fakt, že spektrum předložek pojících se s infinitivním kondenzorem je mnohem omezenější než repertoár spojek a spojkových výrazů v ekvivalentních větách explicitních. Zdánlivě ztracené informační hodnoty jsou však vždy doplnitelné z kontextu, který tedy implikuje informační data, jež sám kondenzor nevyjadřuje. Není-li možné doplnit informaci potřebnou ke splnění komunikativního cíle, je třeba přistoupit k explicitnímu vyjádření závislé věty.

Četnost výskytu polovětných struktur v literatuře

V této části naší práce podáme výsledek exerpce literárních textů. Následné informace jsou podány tak, že jsme spočítali celkový počet jednotlivých nefinitních tvarů použitých v polovětných konstrukcích a vždy tři typy vět, ve kterých se tyto slovesné tvary nacházely. Součet položek se tedy nebude rovnat celkovému počtu výskytu té které slovesné formy. Domníváme se totiž, že je pro naši práci důležitější tendence daného finitního tvaru než jednotlivosti či zvláštnosti jeho užití.

José Cardoso Pires: O Delfim (počet stran textu: 354)

Infinitiv: 541

Nejčastěji v těchto větách vedlejších:

- Účelová: 154
- Předmětná (přímá/nepřímá): 126
- Vztažná: 99

Gerundium: 225

Nejčastěji v těchto větách vedlejších:

- Časová: 132
- Způsobová: 66
- Vztažná: 21

Participium: 48

Nejčastěji v těchto větách vedlejších:

- Časová: 42
- Příčinná: 6

José Cardoso Pires: *O hóspede de Job* (počet stran textu: 188)

Infinitiv: 415

Nejčastěji v těchto větách vedlejších:

- Účelová: 112
- Předmětná (přímá/nepřímá): 104
- Vztažná: 93

Gerundium: 228

Nejčastěji v těchto větách vedlejších:

- Časová: 140
- Způsobová: 54
- Vztažná: 30

Participium: 42

Nejčastěji v těchto větách vedlejších:

- Časová: 30

- Příčinná: 6
- Podmínková: 2

Mia Couto: Vinte e Zinco (počet stran textu: 127)

Infinitiv: 260

Nejčastěji v těchto větách vedlejších:

- Předmětná (přímá/nepřímá): 104
- Účelová: 44
- Podmětná: 44

Gerundium: 55

Nejčastěji v těchto větách vedlejších:

- Časová: 20
- Vztažná: 20
- Důsledková: 6

Participium: 34

Nejčastěji v těchto větách vedlejších:

- Časová: 23
- Příčinná: 8
- Podmínková: 2

Mia Couto: Na berna de nenhuma estrada (počet stran textu: 171)

Infinitiv: 350

Nejčastěji v těchto větách vedlejších:

- Předmětná (přímá/nepřímá): 112
- Účelová: 89
- Podmětná: 63

Gerundium: 112

Nejčastěji v těchto větách vedlejších:

- Časová: 61
- Vztažná: 30
- Způsobová: 13

Participium: 37

Nejčastěji v těchto větách vedlejších:

- Časová: 25
- Příčinná: 7
- Podmínková: 2

Z daných čísel můžeme vypočítat dvě základní informace. Vidíme, jaké slovesné tvary se převážně pojí s kterými vedlejšími větami, a za druhé můžeme pozorovat i nápadné rozdíly v počtu užití jednotlivých tvarů. Nejčastěji ze všech tří nefinitních tvarů je obecně užíváno infinitivu, a to ve větách časových, účelových, předmětných, podmětných a vztažných.

Ze všech typů vedlejších vět redukovaných jsou nejvíce zastoupeny věty časové, v nichž jsou používány všechny tři nefinitní tvary: infinitiv, gerundium i participium. Nejčastěji v tomto typu vět však stojí gerundium. Je-li možné užití všech tří typů kondenzovaných slovesných tvarů u sekundárního predikátu, neexistuje pravidlo, které by určovalo, kterého je třeba užít. Můžeme tedy tvrdit, že výběr daného kondenzačního prostředku je věcí individuální volby.

Zajímavým aspektem může být i nápadný rozdíl v počtu polovětných struktur u portugalského autora J. C. Pirese a afrického spisovatele M. Couta. Může jít o osobní styl toho kterého autora, ale i o určitý obecný jev evropské a africké portugalštiny. Musíme uvést, že se jedná jen o naše domněnky a že by si tato otázka zasloužila důkladnější prostudování.

4. Závěr

Tato diplomová práce si dala za cíl prozkoumat problematiku portugalských redukovaných vět. Chtěla představit životnost daného tématu v každodenních promluvách Portugalců. Rozdělili jsme práci na dvě velké kapitoly. V první jsme začali výchozím bodem, a to prozkoumáním teoretických poznatků na základě vlastní četby a studia autorky této práce. Dále jsme podali ucelený přehled slovesných tvarů, které se vyskytují v portugalských redukovaných větách, jak se v tomto postavení chovají a co v tomkterém případě vyjadřují.

Po zmapování těchto teoretických názorů jsme se ve druhé části snažili, na podkladu Becharovy gramatiky, o rozdělení redukovaných vět ze syntaktického hlediska a také o aplikaci výsledků vlastní četby. Příklady, uváděné portugalským lingvistou, jsme nahrazovali vlastními ukázkami. To znamenalo pozorné pročtení několika literárních děl. Na několika místech jsme se pokusili, hlavně v části věnované ustáleným redukovaným vazbám, o vysvětlení daných faktů. Nespokojili jsme se s pouhým vysvětlením, nýbrž jsme se snažili tuto otázku vysvětlit. Využili pro to řady konzultací s rodilými mluvčími či jiné zdroje (ponejvíce internet).

V neposlední řadě byla tato práce pokusem o vypracování úplného jazykového korpusu z několika děl současné portugalsky psané literatury, který je ve třetí části, v oddílu nazvaném *Poznátky*. Byl vypracován přehled četnosti využití redukovaných vět ve vybraných textech, dále souhrn použitých předložek a spojek.

Pokusili jsme se sice vyvodit z daného korpusu určité obecné poznatky o využití redukovaných vět v současné portugalštině, je nám však zřejmé, že seznam literatury by musel být daleko rozsáhlejší. Dále by měl být určitě obohacen o výzkum mluveného projevu, snad poslechem nahrávek portugalských mluvčích, kteří nemají umělecké ambice. Uvědomujeme si, že tyto cíle jsou mimo dosah možností diplomanda pracujícího na tomto tématu v České republice. Přesto si však myslíme, že tato diplomová práce se může stát odrazovým můstkem

pro další zájemce o tuto problematiku. Zajímavým námětem by mohlo být srovnání užití polovětných konstrukcí v současné portugalštině „napříč kontinenty“. Jinými slovy, věnovat se tomuto tématu na základě národnostního původu, snad i na bázi sociální determinace.

RESUMO

O presente trabalho trata das frases reduzidas em português. O seu objectivo foi por um lado examinar e descrever esta parte da gramática da língua portuguesa e por outro lado verificar qual é o seu comportamento e qual é a sua frequência de uso na língua. Para a maior clareza, a tese consiste em três partes teóricas e uma parte prática. Um dos objectivos foi de fazer um corpus linguístico obtido de uma análise completa de algumas obras da literatura portuguesa.

A primeira parte teórica contém uma introdução geral na matéria das frases reduzidas em português. Foi brevemente explicado o conceito das frases reduzidas, como é entendido pelos linguístas portugueses e também aqueles checos. Foi estabelecido que as frases reduzidas são aquelas frases subordinadas que têm o verbo numa das formas nominais de verbo (infinito, participio, gerúndio) e que apresentam uma autonomia sintática dentro do enunciado e podem estar estruturadas analogamente às orações com o verbo de forma finita (as frases desenvolvidas). A recepção linguística não é unificada embora o uso destes elementos é muito natural em português. Alguns linguístas pretendem, que as construções com uma das formas nominais não constituem orações, e, por isso, são uma subunidade da oração, um termo dela, quase sempre como um adjunto adnominal ou adverbial.⁵⁷ Em checo, ao contrário, o uso das frases reduzidas é um pouco complicado e os checos tendem a substituí-las pelas frases com os verbos nas formas finitas. Este facto torna mais difícil a tradução destes elementos da língua portuguesa para a língua checa.

A parte seguinte já trata de todas as formas nominais do verbo português, isto é o infinitivo, o gerúndio e o participio. Estas formas caracterizam-se por não poderem exprimir por si nem o tempo, nem o modo. É o contexto em que se encontram que informa sobre o seu valor temporal e modal. Fizemos considerações de ordem geral, das quais resultam estas informações: o *infinitivo* apresenta o processo verbal em potência, pode exprimir a ideia da acção e o seu valor é muito aproximado àquele do substantivo. A seguinte forma não finita do verbo, o

⁵⁷ Bechara (2002: 513)

gerúndio, apresenta o processo verbal em curso e tem funções parecidas ao advérbio e ao adjectivo. A última forma nominal do verbo, o *particípio*, exprime o resultado do processo verbal e desempenha funções exercidas pelo adjectivo. Nesta parte tratámos da questão mais problemática que encontramos durante o nosso trabalho. É a problemática do particípio com o seu valor adjectival e de outra parte verbal, às vezes dificilmente distinguido. Em todas as línguas românicas e também em inglês e em alemão, existe um tipo de adjectivo formal e semanticamente relacionado com o particípio passado do paradigma verbal. Este tipo de adjectivo tem o mesmo sufixo que os particípios passados verbais e por isso, para além de particípio passado adjectival é normalmente designado de adjectivo participial ou adjectivo verbal. Em português, muitos dos adjectivos tem uma forte relação com os particípios passados de diferentes verbos. Assumindo que os particípios passados adjectivais retêm as propriedades temáticas lexicais do verbo de base, os padrões de gramaticalidade ou agramaticalidade resultam da possibilidade ou não de formação do particípio passado a partir de um determinado verbo. Neste contexto Cunha e Cintra afirmam, que quando o particípio exprime apenas o estado, sem estabelecer nenhuma relação temporal, ele (o particípio) se confunde com o adjectivo. Esta problemática foi, segundo a nossa opinião, o padrão mais problemático, porque durante a nossa leitura nem sempre foi bem claro, se se trata de um particípio de valor verbal, ou melhor, de uma frase reduzida, ou de um particípio de valor adjectival em função de um atributo. Achamos que nem as gramáticas consultadas esclarecem bem esta problemática.

Na seguinte parte do nosso trabalho tratámos de frases reduzidas seguindo a classificação dada por Evanildo Bechara ou Celso Cunha e Lindley Cintra. Todas as frases reduzidas são subordinadas e quase todas podemos desdobrar em orações desenvolvidas. Estes desdobramentos ajudam-nos pois a classificar as orações reduzidas. Dividimos as frases reduzidas em três grupos: substantivas, adjectivas e adverbiais e fornecemos os nossos exemplos encontrados nas peças literárias que estávamos a analisar. Dedicámo-nos também de casos, quando as formas nominais não formam uma frase reduzida e quando, ao contrário, uma frase reduzida não tem a sua oposição desenvolvida. Este facto nomina também

Evanildo Bechara na sua gramática, mas sem uma explicação profunda. Nós tentámos de dar resposta a essa problemática o que conseguimos com sucesso.

A última parte da presente tese contém um sumário das conjunções e locuções usadas nas frases desenvolvidas e, por outro lado, as preposições e locuções que desempenham o seu valor na formação das frases reduzidas. Designámos aquelas preposições e locuções que encontrámos durante a análise do material literário. Nesta parte tentámos também de analisar a concorrência entre as frases desenvolvidas e aquelas reduzidas fazendo um cálculo percentual da presença de ambas as formas deduzindo assim umas afirmações gerais.

On issues of non-finite clauses in Portuguese

The thesis deals with the subject of non-finite clauses in Portuguese. Our target was not only to investigate and describe this inherent part of Portuguese grammar but also to assess the frequency of its use in the language. The thesis consists of three theoretical and one practical part. The first theoretical part is conceived as a general introduction to the problem of non-finite clauses and records how it is understood by Portuguese and Czech linguists. The next part of the research is dedicated in detail to the individual nominal forms of Portuguese verbs, i.e. to infinitive, gerund and participle. In the third part we divide the non-finite clauses into substantive, adjectival and adverbial and provide each of the types with examples found in Portuguese written literature. This linguistic corpus that we created represents the practical part of our study. The last part of the work summarises the most common conjunctions used in subordinate clauses with finite verb form and the equivalent prepositions in non-finite clauses. We counted all the non-finite clauses in four books written in Portuguese and concluded our research by stating which type is the most frequent.

BIBLIOGRAFIE⁵⁸

Bauer, J., Grepl, M. *Skladba spisovné češtiny*. 2. vyd. přepracované Brno: Universita J. T. Purkyně, 1965.

Bechara, E. *Moderna Gramática Portuguesa*. 34. vyd. São Paulo: Companhia Editora Nacional, 1992.

Campos, H. C. *Sintaxe e Semântica do Português*. Lisboa: Universidade Aberta, 1991.

Casteleiro, J. M. *Sintaxe transformacional do adjetivo: regência das construções completivas*. Lisboa: INIC. Textos de Linguística, 1978.

Coelho, A. *Noções Elementares de Gramática Portuguesa*. Porto: Lemos, 1891.

Cunha, C., Cintra, L. *Nova Gramática de Português Contemporâneo*. 4. vyd. Lisboa: Edições João Sá da Costa, 1987.

Erhart, A. *Základy jazykovědy*. vyd. 2/1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.

Grepl, M., Karlík, P. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998.

Hampl, Z. *Stručná mluvnice portugalštiny*. 1. vyd. Praha: Academia, 1972.

Hamplová, S. *Stručná mluvnice italštiny*. 3. vyd. doplněné Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0551-X

Hamplová, S. *Stručná mluvnice španělštiny*. 4. vyd. doplněné Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0552-8

⁵⁸ Tento seznam představuje jak studie citované v naší diplomové práci tak i díla pouze konzultovaná.

Havlíková, M., Jindrová, J. *Portugalština pro samouky*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-22734-1

Havlíková, M., Pinheiro Alves, C. M. *Portugalština pro samouky*. 1. vyd. Praha: Leda, 2003.

Hrabě, V. *Polovětné vazby a kondenzace „druhého sdělení“ v ruštině a češtině*. Praha: Rozpravy ČSAV, 74, sešit 10, 1964.

Knittlová, D. K problematice španělských „kondenzorů“. *Časopis pro moderní filologii IL*, 1967, s. 223 – 231.

Kolektiv autorů ústavu českého jazyka filozofické fakulty Masarykovy Univerzity *Příruční mluvnice češtiny*. Brno: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.

Kopečný, F. *Základy české skladby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.

Marková, M. K problematice tzv. polopredikativních konstrukcí. *Slovo a slovesnost*, 1967, č.28, s. 245 – 254.

Mateus, M. H. M., Brito, A. M., Duarte, I. S., Faria, I. H. & al. (2003): *Gramática da Língua Portuguesa*, 5ª edição revista e aumentada. Lisboa: Editorial Caminho (Série Linguística).

Nunes de Figueiredo, J. M., Gomes Ferreira, A. *Compêndio de Gramática Portuguesa*. 14. vyd. Porto: Porto Editora, 1991. ISBN 972-0-30065-5

Rodrigues Lapa, M. *Estilística da Língua Portuguesa*. 11. vyd. Coimbra: Coimbra Editora, Limitada, 1984.

Silveira Bueno, F. da *Gramática Normativa da Língua Portuguesa*. 3. vyd. São Paulo: Edição Saraiva, 1953.

Skalička, V. Problém druhého slovesa. *Český časopis filologický I*, 1942-3, s. 9 – 14.

Šabršula, J., Krejzová, A., Svobodová, J. *Základy jazykovědy pro romanisty*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1983.

Šmilauer, V. *Nauka o českém jazyku*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.

Teyssier, P. *História da Língua Portuguesa*. 4. vyd. Lisboa: Livraria Sá da Costa Editora, 1990.

Uličný, O. O polopredikativních konstrukcích z hlediska dvojjákladové transformace a komplexní kondenzace. *Slovo a slovesnost*, 1969, č. 30, s. 138 – 149.

